

Selkokielen keinot saduissa Punahilk- ka, Ruusunen ja Tuhkimo

Kyllikki Viljakainen

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Monikielisen käännösviestinnän tutkinto-ohjelma, saksan kieli

Huhtikuu 2021

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

VILJAKAINEN, KYLLIKKI: Selkokielen keinot saduissa Punahilkka, Ruusunen ja Tuhkimo

Tutkielma, 49 s., 5 liites.

Monikielisen käännösviestinnän tutkinto-ohjelma, saksan kieli

Huhtikuu 2021

Tarkastelen tutkielmassani saksan kielestä suomennettuja yleiskielisiä Grimmin satuja, Ruususta, Punahilkkaa ja Tuhkimoa, sekä samoista saduista tehtyjä suomenkielisiä selkokielisiä lastenkirjoja. Selvitän, mitä selkomukautuksen keinoja selkosaduissa on käytetty, ja vertailen selkosatuja yleiskielisiin satuihin. Analysoin satujen pituutta, virkerakenteita, pää- ja sivulauseiden käyttöä, lauseenvastikkeiden ja synonyymien esiintymistä sekä kuvien käyttöä. Lisäksi pohdin, miten selkomukautukset sopeutuvat selkokirjoittamiseen laadittuihin ohjeisiin.

Selkokieli on sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä yksinkertaisempaa ja helpommin ymmärrettävää kieltä. Sen tarkoitus on auttaa tiedon saavuttamisessa niitä henkilöitä, jotka eivät ymmärrä yleiskieltä. Selkokielen kohderyhmiin kuuluvat henkilöt, joilla on kielellisiä vaikeuksia joko pysyvästi tai väliaikaisesti. Tutkielmani tarkoituksena on lisätä selkokielisen kaunokirjallisuuden tutkimusta. Se on lisääntynyt jonkin verran viime vuosina, mutta vieläkin kaunokirjallisuuden selkokielistämiseen ei suhtauduta yhtä avoimesti kuin esimerkiksi selkokielisiin uutisiin. Joidenkin mielestä kaunokirjallisuuden selkokielistäminen yksinkertaistaa liikaa kieltä, jonka pitäisi olla mahdollisimman luovaa ja merkitykseltään rikasta.

Tutkielmani teoriatausta koostuu selkokielen teoriasta. Lisäksi tarkastelen selkomukautuksen ja kääntämisen suhdetta. Joidenkin tutkijoiden mukaan selkomukautusta voidaan pitää kääntämisenä, kun taas joidenkin mielestä niitä ei ole mielekästä verrata keskenään. Tutkimusmenetelmänä käytän kvantitatiivista vertailevaa metodologiaa tekstin kielellisten piirteiden analysoimiseen ja kuva-analyysissä hyödynnän sosiosemiotista analyysia.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että selkosadut ovat pituudeltaan yleiskielisiä satuja selvästi lyhyempiä. Selkosatujen virkkeet ovat selkeitä ja niistä on helppo erottaa pää- ja sivulauseet, kun taas yleiskielisten satujen rakenteet ovat monimutkaisempia, eivätkä koostu yhtä selkeästi pää- ja sivulauseista. Lisäksi ne ovat pidempiä. Yleiskielisissä saduissa virkkeet koostuvat useammasta osasta kuin selkosatujen virkkeet. Selkosaduissa on käytetty hyvin vähän synonyymeja ja kuvitus on huomattavasti selkeämpää kuin yleiskielisissä saduissa. Selkosadut noudattavat siis selkokirjoittamiseen laadittuja ohjeita.

Avainsanat: selkokieli, selkomukautus, Grimmin sadut, selkokielinen kirjallisuus, selkosatu

Sisälllys

1	JOHDANTO	1
1.1	TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	2
1.2	TYÖN RAKENNE	2
2	TEORIATAUSTA	4
2.1	SELKOKIELEN TARVE	4
2.2	SELKOKIELEN MÄÄRITELMÄ.....	5
2.3	SELKOKIELEN KOHDERYHMÄT	8
2.4	SELKOTOIMIJIAT SUOMESSA	9
2.5	SELKOKIELEN MITTARI JA ERI TASOT.....	10
2.6	SELKOKIELINEN KIRJALLISUUS SUOMESSA	14
2.7	SELKOKIELINEN LASTENKIRJALLISUUS.....	17
2.8	SELKOMUKAUTUS KÄÄNTÄMISTÄ?	19
3	AINEISTO	21
3.1	JACOB JA WILHELM GRIMM	21
3.2	TARKASTELTAVAT SADUT	22
3.3	PUNAHILKKA	23
3.4	RUUSUNEN	23
3.5	TUHKIMO.....	25
4	TUTKIMUSMENETELMÄT	27
5	AINEISTON ANALYYSI JA TULOKSET	29
5.1	SATUJEN KOKONAISPITUUS.....	29
5.2	VIRKERAKENTEET.....	30
5.3	SYNONYIMIEN KÄYTTÖ.....	35
5.4	KUVIEN KÄYTTÖ.....	37
6	YHTEENVETO JA PÄÄTELMÄT.....	43
7	LÄHTEET	45
8	LIITE: DEUTSCHE KURZFASSUNG	50

1 Johdanto

”Taru kauniista nukkuvasta Ruususesta, kuten kuninkaantytärtä nimitettiin, levisi yli maan, niin että aika ajoin saapui kuninkaanpoikia, jotka yrittivät tunkeutua tiheikön läpi linnaan.”

Yhä useampi suomalainen tarvitsee selkokieltä jokapäiväisessä arjessaan. Jopa 11–14 % Suomen väestöstä voisi kokea yllä olevan monimutkaisen katkelman sadusta *Ruusunen* vaikeasti hahmotettavaksi ja ymmärrettäväksi. Selkokielineen teos mahdollistaa lukemisen sellaiselle, joka ei pysty heikon lukutaitonsa vuoksi ymmärtämään yleiskielistä teosta. Jokaisella ihmisellä on oikeus päästä osalliseksi kaunokirjallisuuden maailmaan luki- tai ymmärtämisvaikeuksista huolimatta.

Teoreettisena pohjana tutkimuksessani on selkokielen teoria. Tutkielmani aineisto koostuu Grimmin satujen yleiskielisistä suomennoksista ja saduista tehdyistä selkokielisistä versioista. Tarkasteltaviksi saduiksi valitsin klassikkosadut, Punahilkkan, Ruususen ja Tuhkimon. Keskityn tutkielmassani lapsille kohdistettuun selkokirjallisuuteen ja teen sitä näkyvämmäksi. Selkokielen tarvetta harvoin yhdistetään lapsiin, koska lapsille suunnattu kirjallisuus on jo itsessään yksinkertaista ja helpotettua kieltä. Nämä sadut Punahilkasta, Ruususesta ja Tuhkimosta kuuluvat maailman tunnetuimpiin ja pidetyimpiin satuihin, ja jokaisella lapsella on oltava samanlainen mahdollisuus tutustua niihin.

Vaikka selkokielen tutkimus on vuosien saatossa jonkin verran lisääntynyt, niin varsinkin kaunokirjallisuuden selkokielistäminen jakaa edelleen mielipiteitä. Grimmin satujen selkokielisistä teoksista ei ole suomeksi tehty kovinkaan paljon tutkimusta, joten tutkimukseni tarkoitus on tuoda uutta tietoa satujen selkomukautuksista. On siis mielestäni tärkeää, että selkokieltä ja sen tutkimusta edistetään, jotta päästään askel lähemmäs tasarvoisempaa yhteiskuntaa.

1.1 Tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia keinoja lapsille suunnatuissa selkokielisissä saduissa käytetään, jotta niiden ymmärrettävyys parantuisi. Tutkimusmenetelmäni on vertailevaa kvantitatiivista kielen piirteiden analyysia. Vertailen yleiskielisten ja selkokielisten satujen pituutta, virkerakenteita sekä synonyymien käyttöä.

Lisäksi analysoin kuvien käyttöä. Kuvia analysoin sosiosemiotillisen analyysin avulla. Lisäksi peilaan niitä selkokirjoittamiseen ja -kuvitukseen annettuihin ohjeisiin, ja arvioin, onko selkokirjoittaja noudattanut niitä. Tarkoitukseni on selvittää, mitkä ovat ne selkomukauttamisen keinot, joita juuri näissä lapsille tarkoitetuissa teoksissa on hyödynnetty.

Tutkimuksessa tavoitteena on selvittää vastaus seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Miten virkerakenteet eroavat yleiskielen ja selkokielen välillä?
2. Millainen kuvitus on selkokirjoissa?
3. Noudattaako teosten selkokieli kirjoittamiseen laadittuja selko-ohjeita?

1.2 Työn rakenne

Tutkielmani jatkuu johdannon jälkeen teorialuvuilla. Teoriaosassa käsitellään selkokielitä. Ensin perehdytään siihen, mikä tarve selkokielellä nykyään on ja mitkä ovat lisäantyneeseen selkokielen tarpeeseen vaikuttavia syitä. Toisessa aluvussa määritellään, mitä selkokieli on ja mitkä ovat selkokirjoittamiseen laaditut ohjeet. Seuraavaksi määritellään selkokielen kohderyhmät. Tämän jälkeen perehdytään siihen, ketkä ovat selkokielen toimijoita Suomessa eli mitkä tahot edistävät selkokielen tutkimusta ja julkaisevat selkokielistä materiaalia. Viidennessä aluvussa käsitellään selkokielen mittaria ja selkokielen kolmea eri vaikeustasoa. Seuraavaksi perehdytään selkokieliseen kaunokirjallisuuteen ja sen historiaan sekä niihin ongelmiin, mitä kaunokirjallisuuden selkokielistä-

misessä voi ilmetä. Toiseksi viimeisessä teorian alaluvussa käsitellään selkokielistä lastenkirjallisuutta ja niitä asioita, mitä lapsille suunnatussa selkokirjallisuudessa on otettava huomioon. Viimeiseksi pohditaan mitä yhteistä selkokirjoittamisella ja kääntämisellä on, ja voiko niitä verrata toisiinsa.

Teoriaosan jälkeen käsitellään tutkielmassa käytettyä aineistoa. Ensin perehdytään Grimmin veljesten historiaan ja siihen, miten kuuluisat Grimmin sadut ovat saaneet alkunsa. Sen jälkeen kuvaillaan aineistossa käytettyjen satujen juonet ja tarkastellaan sitä, että mistä sadut ovat peräisin. Aineiston kuvauksen jälkeen siirrytään tutkimusmenetelmien kuvaukseen. Luvussa 5 analysoin tutkimustuloksia. Viimeisessä luvussa esitän päätelmät tutkimustuloksista, vastaan alussa esitettyihin tutkimuskysymyksiin ja lopuksi teen tuloksista yhteenvedon.

2 Teoriatausta

Teoreettisena taustana tutkielmassani on selkokieli. Aluksi kuvaan yleisesti, mikä tarve selkokielellä on, sen jälkeen määrittelen selkokielen ja tarkastelen kohderyhmiä. Tämän jälkeen kirjoitan selkokielen eri vaikeustasoista ja siitä, miten ne eroavat toisistaan. Toiseksi viimeisessä kappaleessa kerron selkokielisestä kaunokirjallisuudesta, ja lopuksi pohdin sitä, että miten selkomukauttaminen ja kääntäminen liittyvät toisiinsa.

2.1 Selkokielen tarve

Selkokielen tarve Suomessa on kasvanut viime vuosina nopeasti. Selkokeskuksen tekemän arvion mukaan vuonna 2019 selkokieltä tarvitsi noin 650 000–750 000 henkilöä eli 11–14 % väestöstä. Määrä on kasvanut noin 100 000 henkilöllä vuodesta 2014. Kasvuun on arvioitu vaikuttavan monta eri tekijää. Maahanmuuttajien määrä on kasvanut huomattavasti viime vuosina, ja osa heistä tarvitsee selkokieltä. Vuoden 2015 PISA-tutkimuksessa selvisi, että nuorten lukutaito on heikentynyt jonkin verran viime vuosina. PIAAC- tutkimuksen mukaan myös 11 %:lla alle 65-vuotiaista työikäisistä lukutaito on heikko. Tämän lisäksi yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä on kasvanut, mikä lisää muistisairaiden ja muiden oppimiseen ja ymmärtämiseen liittyvien ongelmien määrää. Voidaan arvioida, että selkokielen tarve tulee yhä kasvamaan väestön kasvaessa. (Juusola 2019: 3.) Selkokieltä tarvitsevien henkilöiden lisääntynyt määrä vaikuttaa luonnollisesti myös selkokielisen tarjonnan kasvuun. Nykyään selkokielellä on saatavilla paljon erilaista tietoa. Selkokielellä julkaistaan sekä painettuna että verkossa mediatekstejä, uutisia, kauno- ja tietokirjallisuutta ja TV- uutisia helpolla suomen kielellä. Selkokeskuksen tekemät tarvearviot perustuvat mm. Tilastokeskuksen ja THL:n vuoden 2018 tilastoihin (Juusola 2019: 5).

Kielellinen saavutettavuus on keskeinen osa-alue saavutettavuuden kentässä. Saavutettavuuden tärkein keino onkin selkokieli, jota tulisi alkaa käyttää myös kielenoppimisen välineenä. (Hirvonen – Kinnunen 2020: 19–20.) Myös Leskelä (2019b) kirjoittaa, että kognitiivinen saavutettavuus on tärkeää niille, joiden kielellinen kyky ei riitä omaksumaan tietoa tavanomaisista teksteistä. Vaikka tietoa on saatavilla nykyisin paljon ja helposti, liian vaikea kieli muodostaa esteen kielellisesti rajoittuneille henkilöille, eikä informaatio tavoita heitä. Leskelä kirjoittaa saavutettavuudesta seuraavasti:

Saavutettavuus perustuu ajatukseen yhdenvertaisten mahdollisuuksien yhteiskunnasta. Ihmiset ovat kaikkialla erilaisia, mutta saavutettavassa yhteiskunnassa heillä on samat mahdollisuudet elää, toimia ja osallistua rajoitteistaan huolimatta. (Leskelä 2019b: 48–50.)

Selkokeskuksen mukaan jokaisella ihmisellä on oikeus ymmärrettävään tietoon, joka on perusedellytys tasa-arvoiseen, yhdenvertaiseen ja itsenäiseen elämään. Varsinkin kriisitilanteissa jokaisella ihmisellä on oltava mahdollisuus saada yhtäläiset ja ajantasaiset tiedot muiden kanssa lähtökohdastaan riippumatta. Esimerkiksi keväällä 2020 alkanut maailmanlaajuinen pandemia on osoittanut, että selkokielelle on suuri tarve, jotta tärkeä tieto välittyisi kaikille. Selkokieliä uutisia julkaistiin kevään 2020 aikana historiallisen paljon. (Ketju 2020: 4.)

2.2 Selkokielen määritelmä

Selkokielen tarve voi koskea kirjoitettua tai puhuttua kieltä. Selkokieli on suomen kielen kielimuoto, jonka sisältö, sanasto ja rakenne ovat luettavampia ja ymmärrettävämpiä kuin yleiskieli. Selkokieli on saavutettavaa kieltä. Selkokielen tarkoitus on auttaa ihmisiä tiedon saamisessa, lukemisessa, omien ajatusten ilmaisemisessa ja osallistumisessa. (Juusola 2019: 4.) Leskelän ja Uotilan (2020) mukaan suomalaisen selkokielen kriteerejä kuvaa väljyys ja käytännöllisyys. Selkokielen ohjeistuksessa ei tulisi käyttää liian tiukkoja kriteerejä, esimerkiksi kieltäen synonyymien käytön. Liian ehdottomat ohjeet ovat ongelma, koska sama ohjeistus ei sovi jokaiseen tekstilajiin, esimerkiksi kaunokir-

jallisuutta ja viranomaisten lomakkeita voi olla hankala tuottaa samoilla kriteereillä. Jos kaikkia selkokieleisiä tekstilajeja kirjoitettaisiin samoilla ohjeistuksilla, tulisi niistä liian yksipuolisia eikä niitä enää tunnista toisistaan. Selkokieleisen tekstin täytyy ottaa huomioon kohderyhmä ja sen tarpeet, mutta sopia kaikille ryhmille samanaikaisesti paremmin kuin yleiskielinen teksti. (Leskelä – Uotila 2020: 234.)

Suomen selkokirjoittamiseen laaditut ohjeet jaetaan kolmeen eri ryhmään, joita ovat tekstin tarkasteleminen kokonaisuutena, sanasto ja kielen rakenne. Selkokieleinen teksti voidaan kirjoittaa suoraan selkokielellä tai alun perin yleiskielellä kirjoitettu teksti voidaan mukauttaa selkotekstiksi. Kuten edellisessä kappaleessa tuli ilmi, tarkasteltaessa tekstiä kokonaisuutena, tärkeintä kirjoittamisessa on ottaa huomioon tekstin kohderyhmä. Selkokirjoittajan täytyy ajatella tekstiä laatiessa, että mikä on juuri sille tietylle lukijalle olennaisinta informaatiota, ja karsia tai mahdollisesti lisätä sisältöä sen mukaan. Selkokieleisessä tekstissä asioiden esittämisjärjestys tulisi olla mahdollisimman looginen ja selkeä. (Leskelä – Uotila 2020: 235.) Selkokieleessä sisältöjä karsitaan, jotta tekstistä tulisi lyhyempi sekä selkeämpi. Kun teksti on lyhyempi ja informaatiota on vähemmän, olennaisimmat sisällöt saadaan paremmin esille. (Leskelä 2019a: 374.) Leskelä kuitenkin huomauttaa, että sisällön karsiminen johtaa helposti siihen, että tekstin sävy katoaa tai sen yleissävy muuttuu. Tämä voi olla ongelmallista siltä kannalta, että silloin alkupe- räisestä tekstistä voidaan kadottaa jotakin tärkeää. Tekstistä asioiden poisjättämisellä ja sävyn muuttamisella on siis oltava hyvät perusteet. (Leskelä 2019a: 374.)

Sanastoa mukauttaessa otetaan huomioon sanavalinnat ja lausekonteksti. Useimpien selkokieleiden kansainvälisten kriteerien mukaan kirjoittajan tulisi käyttää tuttua, yleisesti tunnettua sekä tavallisesti käytettyä sanastoa. (Leskelä 2019a: 375.) Leskelä ja Uotila (2020) toteavat, että vaikka tavoitteena on yksinkertainen ja konkreettinen sanasto, se ei aina ole saavutettavissa. Jos sanat ovat tekstin informaation kannalta olennaisia, niitä ei voi jättää pois, vaan ne täytyy selittää. Vaikeiden sanojen ympärillä on syytä kiinnittää huomiota muuhun kontekstiin. Lukija ymmärtää vaikeat sanat helpommin, jos sen ympärillä oleva muu sanasto on helpommin tunnistettavaa ja yleistä sanastoa. Leskelä ja Uotila (2020) huomattavat, että kirjoittajalla voi kuitenkin joskus olla vaikeaa tunnistaa frekvenssieroja tiettyjen sanojen kohdalla, sillä yleinen suomenkielinen sana ei välttämättä tarkoita, että se olisi helppo sana. Tällaisia ovat esimerkiksi muotisanat tai lyhen- teet. Suomen kielessä helppoja sanoja voidaan määritellä myös taivutuspäätteiden ja

johtomuotojen mukaan. Esimerkiksi taivutuspäätte voi muuttaa sanavartaloa, jolloin se vaikeuttaa perusmuodon tunnistamista. (Leskelä – Uotila 2020: 235–236.)

Kielen rakenteiden mukauttamisessa on käytettävä mahdollisimman helppoja, yleisiä ja läpinäkyviä rakenteita, mikä tarkoittaa, että sanavalintoihin ja lauserakenteisiin on tehtävä muutoksia. Leskelä ja Uotila (2020) mainitsee esimerkkinä seuraavaa:

[L]auseenvastikkeet on korvattava sivulauseilla, nominien taivutuksessa on pyrittävä käyttämään yleisimpiä sijamuotoja ja verbien modusten ja tempusten valinnassa on vältettävä vaikeita ja harvinaisia muotoja, kuten potentiaalia, konditionaalia ja pluskvamperfektiä. (Leskelä – Uotila 2020: 236.)

Tekstin rakennetta selkeyttämällä voidaan helpottaa lukijan työmuistin toimintaa ja kuormitusta. Työmuistin ongelmat vaikeuttavat lukemista, jolloin pitkien ja monimutkaisten lauseiden ymmärtäminen on haastavaa. Lisäksi selkokielen ohjeissa on huomautettu tekstin visuaalisuuden vaikuttavan tekstin ymmärtämiseen. Visuaalisia kriteerejä ovat mm. palstan leveys, rivin pituus, rivivälien ja marginaalien koko, kirjasin tyyppi sekä otsikot ja värit, jotka tukevat lukemista. (Leskelä – Uotila 2020: 236–237.) Myös Itkonen (2006) korostaa typografian tärkeyttä selkokielisissä teksteissä. Selkotekstissä kirjainkoko on hänen mukaansa yleensä hieman suurempi, kappaleiden erottimena käytetään tyhjää riviväliä, teksti alkaa aina vasemmasta reunasta ja on oikeasta reunasta liehu, yhteen riviin sisällytetään mahdollisuuksien mukaan vain yksi lause tai ajatus, tavujakoja ei käytetä sekä yhden rivin pituus välilyönteineen on 50–60 merkkiä.

Typografian lisäksi kuvituksella voi olla tärkeä rooli tekstin ymmärtämisessä. Virtasen (2009) mukaan on käyty keskustelua siitä, että pitäisikö kaikissa kaunokirjallisissa selkokirjoissa olla kuvitus. Se ei hänen mukaansa kuitenkaan ole tarpeen, koska on olemassa myös teoksia, jotka eivät tarvitse kuvitusta toimiakseen. Virtanen korostaa kuitenkin, että lapsille suunnatuissa selkokirjoissa olisi hyvä käyttää paljon kuvia, sillä ne tukevat ymmärtämistä ja auttavat motivoitumaan kirjan lukemisessa. Selkokirjat ovat usein kuvitettu piirroskuvilla, joissa on selkeät ääriiviivat, värikontrastit ovat tarpeeksi voimakkaita ja kuvan hahmot erottuvat hyvin taustasta. Virtasen mukaan on myös tärkeää, että kuva ei ole ristiriidassa tekstin kanssa ja että kuvassa on vain olennaisin informaatio ja taustalla ei ole mitään ylimääräistä.

Kotimaisten kielten keskus (Kotus) määrittelee kirjoitetun selkokielen seuraavalla tavalla:

Selkokieli on mukautettu sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi. Se on siis muuta kuin tavallinen, selkeä yleiskieli, johon virkakieltä huoltamalla pyritään. Sekä selkokieleen että selkeään kieleen pyrittäessä kiinnitetään kuitenkin huomiota samantyyppisiin seikoihin: tekstin näkökulmaan, sanojen ymmärrettävyyteen, virkkeiden ja lauseiden rakenteisiin ja tekstin ulkoasuun. Selkeä yleiskieli on hyvä pohja selkotekstin laatijoille.

Selkokielen puhumiseen on kehitetty omia ohjeita. Puheessa tulee ottaa huomioon tiettyjä erityispiirteitä, kuten esimerkiksi selkeä äänen käyttö tai turvallisen puheilmapiirin luominen. (Leskelä – Uotila 2020: 231.) Seuraavassa alaluvussa käsitellään selkokielen kohderyhmiä Suomessa.

2.3 Selkokielen kohderyhmät

Selkokieli on suunnattu pääasiassa niille, joilla on kielellisiä vaikeuksia. Nämä vaikeudet voivat olla synnynnäisiä neurobiologisia vaikeuksia tai elämän aikana tulleita vaikeuksia esimerkiksi vamman tai sairauden takia. Kielelliset ongelmat voivat johtua myös siitä, että henkilö käyttää itselle vierasta kieltä. (Leskelä – Uotila 2020: 227.) Selkokieltä tarvitsevat henkilöt voidaan siis jakaa tavallisesti kolmeen eri ryhmään. Ensimmäinen ryhmä ovat synnynnäiset neurobiologiset syyt, joihin kuuluvat esimerkiksi kehitysvammaiset, autismin kirjon henkilöt tai henkilöt, joilla on laaja oppimis- tai luki-vaikeus. Toiseen ryhmään voidaan lukea henkilöt, joilla tapahtuu elinaikana kielitaidon heikentymistä, esimerkiksi muistisairauden tai muun vamman seurauksena. Kolmas ryhmä koostuu henkilöistä, joilla on väliaikainen kielitaidon puute, mutta kommunikoi jollain muulla tavalla, esimerkiksi suomen kieltä opiskeleva maahanmuuttaja, viittomaikieltä käyttävä tai vähemmistökieltä puhuva henkilö. Näiden kolmen ryhmän sisällä on kuitenkin paljon vaihtelua tarpeissa, ja yksi henkilö voi kuulua samanaikaisesti useam-

paankin ryhmään. (Leskelä – Uotila 2020: 229–230.) Tämän vuoksi selkokirjoittajan on ehdottoman tärkeää tutustua kohderyhmiin ja heidän tarpeisiinsa (Leskelä 2019b: 97). Toisaalta eri ryhmät ovat kooltaan niin pieniä, ettei jokaiselle ole tarpeen tai taloudellisesti mahdollista julkaista kohdennettua materiaalia. Yhdellä selkojulkaisulla pyritäänkin tavoittamaan useampi eri selkokieltä tarvitseva ryhmä. (Kulkki-Nieminen – Leskelä 2015: 25.)

Lisäksi Kulkki-Nieminen ja Leskelä (2015) muistuttavat, että kaikki selkokieltä tarvitsevat henkilöt eivät kuitenkaan tarvitse sitä jokaisessa tilanteessa. Ryhmään kuuluu erilaisia ihmisiä, joillakin selkokielen tarve on pysyvää läpi elämän ja joillakin se on vain väliaikaista. Lisäksi osalle selkokieli on ainut mahdollinen tapa lukea tai kommunikoida. (Leskelä 2019b: 97.) Edellä mainittujen ryhmien lisäksi myös muut niihin kuulumattomat henkilöt voivat tarvita ajoittain selkokieltä. Näitä henkilöitä voivat esimerkiksi olla päihdekuntoutujat, lukemaan tottumattomat sekä traumaattisista kokemuksista toipuvat henkilöt. Yhdistävä tekijä erilaisilla ryhmillä on vaara syrjäytyä kielellisesti. Kielelliset puutteet voivat vaikeuttaa henkilöiden selviytymistä arjen tilanteista, opiskelusta ja työelämästä selviytymistä tai muuhun yhteiskunnan toimintaan osallistumisesta. (Leskelä – Uotila 2020: 229–230.) Selkokieli voidaan nähdä siis ikään kuin apukielenä niille, joilla kielelliset taidot eivät riitä yleiskielen käyttöön (Leskelä – Uotila 2020: 227). Seuraavaksi perehdytään siihen, ketkä tuottavat selkokieltä ja ovat vastuussa selkokielen kehittämisestä ja tukemisesta Suomessa.

2.4 Selkotoimijat Suomessa

Suomessa selkotoiminta perustuu järjestötoimintaan (Leskelä – Uotila 2020: 230). Selkokieltä kehittää vuonna 2000 perustettu Selkokeskus, joka toimii osana Kehitysvammaliiton Saavutettavuusyksikköä. Se edistää selkokielistä tiedotusta, tiedonvälitystä ja tukee ihmisten sosiaalista osallistumista Suomessa. (Leskelä 2019b: 264–265). Selkokeskus on valtakunnallinen asiantuntijakeskus, jonka tavoitteena on Selkokeskuksen mukaan selkokielen aseman ja selkokieltä käyttävien ihmisten kielellisten oikeuksien edistäminen (Selkokeskus 2020). Selkokeskus julkaisee muiden tahojen kanssa yhteis-

työssä julkaistujen selkomateriaalien lisäksi omaa selkokielistä sanomalehteä nimeltään Selkosanommat sekä vastaavaa ruotsinkielistä lehteä LL-Bladetia yhdessä LL-Centerin kanssa. Selkokeskus tarjoaa paljon erilaisia palveluita, esimerkiksi tekstipalveluita, kuten yleiskielisten tekstien muokkaamista selkokielelle, selkokielen tarkistusta ja selkokennän myöntämistä julkaisuille ja lisäksi se myös vastaa koulutuksesta ja neuvonnasta selkokielen alalla. Selkokeskuksen kouluttamia asiantuntijoita on tällä hetkellä noin 30, ja Selkokeskuksessa työskentelee noin 5–7 henkilöä. Selkokielen neuvottelukunta vastaa selkotoiminnan kehityksestä ja yksi sen tavoitteesta on selkokielen aseman parantaminen yhteiskunnassa. (Leskelä 2019b: 264–265.)

Myös Kotimaisten kielten keskus Kotus, Opetus- ja kulttuuriministeriö OKM ja Helsingin yliopistossa vuonna 2018 perustettu Klaara-verkosto vahvistavat ja lisäävät selkokielen tutkimusta sekä käyttöä, ja ovat mukana julkaistutoiminnassa sekä selkokielen teorian kehittämisessä. Lisäksi monet muut eri tahot, kuten Yleisradio (Yle-uutiset selkosuomeksi), Kehitysvammaistukiliitto / Leija-lehti, Kehitysvammaliitto ja selkokirjojen kustantamot, julkaisevat selkokielistä aineistoa sekä painettuna että verkossa. (Leskelä 2019b: 266.) Ruotsinkielistä selkokieltä (*lättläst*) Suomessa tuottaa LL-center, joka on osa ruotsinkielistä kehitysvammajärjestöä FDUV:ta (*frihet, delaktighet, utveckling och valmöjligheter för alla*) (Leskelä–Uotila 2020: 230). LL-Centerin neuvottelukunnan (*Referensgruppen*) tehtävänä on edistää ruotsinkielistä selkokieltä (Leskelä 2019b: 265). Selkokirjallisuutta kirjoittavat yleensä selkokieleen perehtyneet asiantuntijat. Vain harvat ammattikirjailijat kirjoittavat selkokielistä kirjallisuutta. (Kulikki-Nieminen – Leskelä 2015: 137.)

2.5 Selkokielen mittari ja eri tasot

Seuraavaksi kuvataan selkokielen ohjeita ja tutustutaan selkokielen kolmeen eri vaikeustasoon. Selkokielen ohjeistusta on koottu Suomessa 1980-luvulta lähtien. Kriteerit luotiin aluksi kansainvälisten kriteerien pohjalta. (Selkokeskus 2019.) Vaikka selkokieltä onkin kehitetty jo yli 30 vuotta, sitä on tutkittu melko vähän. Selkokielen teoria on saanut tukea tutkimuksesta vasta 2000-luvulla. (Leskelä – Uotila 2020: 227.) Kulikki-

Nieminen (2010) kirjoittaa, että selkokirjoittajien mukaan malli selkokirjoittamiseen otettiin alun perin Ruotsista. Kansainvälisistä ohjeista otetut mallit olivat melko pääpiirteisiä, joten niiden katsottiin sopivan myös suomen kieleen. Toisaalta liian yleisluontoiset ohjeet eivät ottaneet huomioon suomen kielen erityispiirteitä, esimerkiksi monimutkaista morfologiaa. (Leskelä – Uotila 2020: 237.) Nykyiset ohjeet on muokattu sopivammaksi suomen kieleen (Selkokeskus 2019). Selkokieltä kehitetään sitä tarvitsevien ihmisten avulla ja tarpeiden mukaan erilaisiin käyttötarkoituksiin (Leskelä – Uotila 2020: 227).

Leskelä ja Uotila (2020) toteavat, että myös selkokieleen kohdistunut kritiikki on ollut osallisena selkokielen kehittämisessä. Kritiikkiä vuosikymmenten aikana ovat saaneet mm. selkokielen liiallinen yksinkertaistaminen, mutta toisaalta myös liian vaikea kieli sekä selkokielen stigmatisoivuus. (Leskelä – Uotila 2020: 228.) Vuonna 2018 selkokeskus julkaisi Kotimaisten kielten keskuksen kanssa yhteistyössä selkokielen mittarin. Sen avulla mitataan ja arvioidaan tekstien selkokielisyyttä. Mittari on koottu viime vuosikymmenien aikana kehitetystä selkokielen ohjeistuksista. (Selkokeskus 2019.) Selkokielen mittarissa on kuvattu 106 erilaista tekstikriteeriä, jotka olen tiivistänyt neljään eri kategoriaan taulukkoon 1 (kategoriat esitelty tarkemmin kappaleessa 2.2).

TAULUKKO 1. Selkokielen mittari.

Teksti kokonaisuutena	Sanat
Yleiskriteerit	Yleiskriteerit
Aiheen valinta ja sen käsittely	Sanojen selittäminen
Informaation määrä	Sanojen toisto ja niihin viittaaminen
Tekstin sävy ja vuorovaikutus lukijan kanssa	Kuvallinen kieli
Tekstin jäsentely	Luvut ja lyhenteet
Tekstilajikriteerit	

TAULUKKO 1 (jatkuu).

Kielen rakenteet	Tekstin visuaalisuus
Yleiskriteerit	Yleiskriteerit
Sanojen taivutus ja johtaminen	Kirjaintyyppi ja -koko
Lause- ja virkerakenteet	Kuvat

Leskelä (2019a) käsittelee artikkelissaan selkokieltä kolmella eri vaikeustasolla: helppo selkokieli, perusselkokieli sekä vaativa selkokieli. Nämä tasot on määritelty Selkokeskuksen vuonna 2018 julkaiseman selkokielen mittarin pohjalta. Helppo ja vaativa selkokieli määrittyvät perusselkokielestä, joka on vaikeudeltaan selkokielen perustaso. Perusselkokielen tasoa voi nähdä käytettävän esimerkiksi selkokielisessä mediassa tai viranomaisteksteissä. Se on tarkoitettu niille, joilla on melko suuria luku- ja ymmärtämisiongelmiä. (Leskelä 2019b: 160.) Perusselkokielessä lukijalle tuntemattomaksi oletetut sanat pitäisi selittää, jos niiden käyttöä ei voida välttää, mutta toisaalta niitä sanoja, jotka ovat lukijalle tuttuja, ei pidä selittää. Perusselkokielessä on suositeltavaa käyttää mahdollisuuksien mukaan lyhyitä sanoja, mutta välttää silti lyhenteitä. (Leskelä 2019a: 376.) Kuten aiemmin todettiin, selkokielessä tekstien tulisi olla lyhyempiä, joten myös lauseidenkaan ei tulisi olla monimutkaisia. Perusselkokielen tasolla Suomen selko-ohjeiden mukaan tekstissä ei kuitenkaan tarvitse käyttää vain lyhyitä päälauseita, koska niiden sidosteisuus on melko heikkoa. Sen sijaan perusselkokielessä on mahdollista käyttää myös sivulauseita tietyin perustein. Selkokielineen teksti muodostuu usein tietystä lauserakenteesta. Lauserakenne noudattaa pääosin muotoa subjekti, predikaatti, objekti/muut määritesanat. Leskelä kirjoittaa, että perusselkokielen tasolla kielen on oltava kuitenkin hyvää suomea, sillä yksi selkokielen tavoitteesta on antaa lukijalle malli kirjallisesta kielenkäytöstä. Perusselkokielen mittarin mukaan sen tulisi noudattaa yleiskielen oikeinkirjoitussuosituksia. (Leskelä 2019a: 377.)

Leskelän (2019a) mukaan helpon selkokielen perimmäinen tarkoitus on tukea lukijan ymmärtämistä niin hyvin kuin mahdollista, sillä helppo selkokieli on tarkoitettu pääasi-

assa hyvin heikon kieli- ja lukutaidon omaaville lukijoille. Hänen mukaansa tällaisia henkilöitä ovat ne, joiden mekaaninen lukutaito on heikko eli heillä on vaikeuksia muodostaa kirjaimista sanoja tai sanoista lauseita. Perusselkokieleen verrattuna helppo selkokieli on rajatumpi sekä periaatteiltaan ehdottomampi. Helpolla tasolla tekstin ymmärtämistä helpottamaan tekstiin voidaan lisätä kuvia tai ääniavustusta, joilla voidaan tukea lausetta tai avainasemassa olevaa sanaa. Leskelä toteaa, että lähtötekstistä halutaan nostaa esiin vain tärkeimmät sisällöt, joten kaikki ylimääräinen ja mahdollisesti tekstin ymmärtämistä häiritsevä jätetään helposta selkokielisestä tekstistä pois.

Toisin kuin perusselkokielessä, Leskelän (2019a) mukaan helpossa selkokielessä teksti koostuu pääasiassa pelkistä lyhyistä päälauseista ja lauseissa on suora sanajärjestys. Lauseet on rakennettu finiittiverbien ympärille. Sekä lyhyet lauseet että selkeät lauserakenteet ovat tärkeitä helpolla tasolla, jotta lukija saa selvän kokonaiskuvan tekstistä. Vaikka tämä voikin vaikuttaa tekstin sävyyn, selkokielessä tekstin ymmärrettävyys on pääasia. (Leskelä 2019a: 378, 380.) Helpolla selkokielellä kirjoitetussa testissä suositetaan arkikielen sanastoa, joka muodostuu lyhyistä ja merkitykseltään konkreettisista sanoista (Leskelä 2019b: 165). Tämä johtuu siitä, että tällä tasolla ei suositella sanojen selittämistä. Kun lukija lukee sanan selitystä, se voi johdattaa pois tekstikontekstista, jolloin lukijan on huomattavasti vaikeampi palata siihen sanan selityksen lukemisen jälkeen. Varsinkin heikoimmille lukijoille se voi olla haastavaa. (Leskelä 2019a: 379.) Leskelän (2019b) mukaan helpolla selkokielen tasolla ei olisi suotavaa käyttää synonyymeja, vaan mieluummin toistaa samaa sanaa. Se helpottaa lukijaa oppimaan sanan. Myös pronominiviittauksia tulisi mahdollisuuksien mukaan välttää, elleivät ne ole helposti jäljitettävissä viittaussanan jäljessä. Helppoa selkokieltä tarvitsevat henkilöt käyttävät usein myös lukuapunaan toista henkilöä, esimerkiksi opettajaa tai ohjaajaa (Leskelä 2019b: 164–165).

Vaativa selkokieli on tarpeellista esimerkiksi edistyneille kielenoppijoille tai kehitysvammaisille, jotka lukevat sujuvasti. Heille perusselkokielineen teksti ei välttämättä ole tarpeeksi monimutkainen ja haastava kielen kehityksen kannalta. Vaativamman selkokielen tehtävä on motivoida lukijaa oppimaan uusia sanoja ja lauserakenteita sekä oppia tuntemaan erilaisia tekstilajeja ja kirjoitustyyliä. Lisäksi sen tarkoitus on madaltaa kynnystä opetella lukemaan ja ymmärtämään yleiskielellä kirjoitettua tekstiä, jolloin sen on kuitenkin oltava yleiskieleen verrattuna helpompaa. Vaativalla selkokielen tasolla

ohjeistukset ja kriteerit ovat joustavia ja kirjoittajan itse harkittavissa. (Leskelä 2019a: 380.)

Vaativan selkokielen lukijalla oletetaan olevan jo laajempi sanavarasto, jolloin hän selviää vaikeammistakin teksteistä. Lyhyiden ja yleisten sanojen lisäksi tekstissä voi käyttää vaikeampiakin sanoja. Näin lukija pystyy laajentamaan entisestään sanavarastoaan, kun vaikeammat sanat sijoitetaan hieman yleiskieltä selkeämpään ja helpompaan kontekstiin. (Leskelä 2019a: 381.) Leskelä (2019a) toteaa, että lukijalla on myös mahdollisuus tutustua vaikeampiin lauserakenteisiin helpomman tekstirakenteen sisällä. Tällä tasolla oleva lukija hallitsee jo melko hyvin suomen kielen peruslauserakenteet, joten kaikkien aikamuotojen käyttäminen tekstissä on sallittua. Leskelä lisää vielä, että toisaalta on vältettävä käyttämästä liikaa vaikeita lauseranteita yhden tekstin sisällä ja lauseen pituus on oltava keskimäärin yleiskielen lauseita lyhyempi. Tekstin lukemisen helpottamiseksi lauseen predikaatin on oltava mieluiten lauseen alkupuolella.

2.6 Selkokieline kirjallisuus Suomessa

Suomessa ensimmäiset selkokieliset kirjat julkaistiin 1980-luvulla. Tähän mennessä Suomessa on julkaistu yhteensä noin 400 selkokielistä teosta. Selkokirjallisuuteen kuuluvat sekä suoraan selkokielellä julkaistut että selkokielelle mukautetut teokset. Vuosittain Suomessa julkaistaan noin 20–30 selkokielistä kirjaa (Helmet 2019). Pääosa suomalaisista selkokirjoista on kirjoitettu vaativalla selkokielen tasolla ja vähiten on kirjoitettu kaikista helpoimmalla kielellä. Vaikka selkokielisen kirjallisuuden tarve on suuri, teosten julkaisukynnys on huomattavan korkea. Niiden tuottaminen vaatii erityisosaamista ja julkaisu vaatii Selkokeskuksessa toimivan selkokirjatyöryhmän myöntämän selkotunnuksen (Kuva 1). (Leskelä 2019b: 274.) Ensimmäinen selkokieline kaunokirjallinen teos julkaistiin Suomessa vuonna 1983, kun Pertti Rajala teki sekä käännöksen että selkomukautuksen nimeltään *Poliisit perässä* norjankielisistä Bjarne Verthusin kirjoista *Purken er bak*, *Purken på sporet* ja *Møte med purken*. Siihen aikaan selkokieline kirjallisuus ei vielä ollut kovin tunnettu käsite, ja kirjojen julkaiseminen herättikin negatiivista suhtautumista tekstilajia kohtaan. (Kulkki-Nieminen – Leskelä 2015: 134–135.)

Kaunokirjallisuuden selkomukauttamisesta on kiistelty kaunokirjallisuuden alalla ja sen asemaa on jouduttu puolustelemaan. Kaunokirjallisten tekstien selkomukauttamista ei hyväksytä yhtä hyvin kuin esimerkiksi selkokielisiä uutisia. Uutiset ovat tärkeitä, koska ihmisten täytyy saada tietoa siitä, mitä ympärillä tapahtuu. Kaunokirjallisuus taas katsotaan vapaa-ajan harrastukseksi, jonka kuuluukin haastaa lukijaa. (Kulkki-Nieminen – Leskelä 2015: 137.)

Kaunokirjallisuudessa kieli sekä asioiden ilmaisutavat ovat keskiössä ja tekevät siitä kaunokirjallisen tekstin. Selkomukautuksen katsotaan poistavan niiden funktion kaunokirjallisessa tekstissä. Tekstissä esiintyvien kielikuvien ja kielen merkitys hälvenee, kun niitä yksinkertaistetaan. (Kulkki-Nieminen 2010: 65.) Myös Leskelä ja Uotila (2020) huomauttavat, että kaunokirjallisuuden selkomukauttaminen on haastavaa, sillä kaunokirjallisessa tekstissä on tärkeää myös siitä saatu elämys, eikä pelkästään informaation hankkiminen. Selkokielen pyrkimys olla yksinkertaista ja selkeää yleiskieltä on ristiriidassa sen kanssa, että kaunokirjallisuudessa pyritään vetoamaan lukijan tunteisiin esimerkiksi kuvainnollisella kielellä. Vaikka selkokielisessä kaunokirjallisuudessa on poistettava turhat yksityiskohdat, siitä ei saa tulla liian yksitoikkoista juonen kuvausta. Sen sijaan myös selkokielisessä kaunokirjallisessa tekstissä on oltava kuvainnollista sanastoa, jotta lukija pystyy eläytymään ja ymmärtämään paremmin tapahtumia. (Leskelä – Uotila 2020: 244.) Sainio (2006) lähestyy mukauttamista siltä kannalta, että se on uuden kokonaisuuden luomista. Lähtötekstistä valitaan tärkeimmät ainekset, joista syntyy uusi teos.

Vuosien saatossa selkokielinen kirjallisuus on vakiinnuttanut paikkansa kirjallisuuden alalla ja jopa joitakin klassikkoteoksiakin on selkomukautettu, kuten Aleksis Kiven *Seitsemän veljestä* (Kulkki-Nieminen – Leskelä 2015: 136). Suurin osa selkokielisestä kaunokirjallisuudesta on kertomakirjallisuutta ja noin puolet niistä on kirjoitettu suoraan selkokielelle ja puolet mukautettu yleiskielisestä teoksesta. Suurin osa lastenkirjallisuudesta on suunnattu ala- tai yläkouluikäisille, mutta on myös joitakin alle kouluikäisten lastenkirjoja, kuten satuja. (Leskelä 2019b: 277.) Selkokielisen kaunokirjallisuuden tukemiseksi valitaan kahden vuoden välein yksi tunnettu suomalainen kirjailija selkokirjakummiksi. Selkokirjakummi antaa yhden teoksistaan selkomukautettavaksi, tavoitteena on lisätä selkokirjojen tunnettavuutta sekä tarjota selkokieltä tarvitseville samoja lukukokemuksia kuin muillekin lukijoille. Viimeksi selkokielelle on mukautettu Tuo-

mas Kyrön *Mielensäpahoittaja* hänen ollessaan selkokirjakummina. (Selkokeskus 2019.) Selkokielistä kaunokirjallisuutta on tärkeää julkaista, jotta myös ne, jotka eivät voi lukea kirjallisuutta muuten ollenkaan, voisivat kokea lukuelämyksen (Leskelä 2019b: 274). Selkokeskus perustelee selkokielistä kaunokirjallisuutta seuraavasti:

Jokaisella on oikeus lukea: päästä seikkailuun, matkustaa uusiin maailmoihin, hankkia tietoa ja kokea elämyksiä kirjan sivuilla. Selkokielinen kirjallisuus avaa kirjat lukijaryhmille, joille yleiskielinen kirjallisuus on vaikeaa tai mahdotonta lukea. Selkokielisen kirjallisuuden kohderyhmiä ovat esimerkiksi vanhukset ja muistisairaavat henkilöt, kehitysvammaiset ihmiset sekä esimerkiksi maahanmuuttajataustaiset ihmiset, jotka opettelevat suomen kieltä. (Selkokeskus 2020.)

Selkokielistä kaunokirjallisuutta on tutkittu jonkun verran. Kastarin (2019) tekemässä tutkimuksessa haastateltiin aikuisia S2-kielenoppijoita kotoutumiskoulutuksen lukupiirissä. Heiltä kysyttiin kokemuksia selkokielisestä kaunokirjallisuudesta. Kastarin mukaan suurimmaksi kategoriaksi tuloksissa nousi uusien sanojen oppiminen. Uusien sanojen oppimisen lisäksi niistä opittiin uusia asioita, kuten sanojen derivaatiosuhteita, morfologista käyttäytymistä sekä semanttisia nyansseja. Jotkut haastateltavista sanoivat, että kirjoissa tapahtuva sanojen toisto auttoi oppimaan lisää tietyistä sanoista. He kokivatkin, että kirjoja lukemalla oppi enemmän erilaisia sanoja kuin koulussa. Lisäksi lukupiiriläiset pääsivät käyttämään koulutuksessa oppimia sanoja käytännössä, mikä vahvistaa niiden ymmärtämistä. Reilu puolet niistä henkilöistä, joilla oli taustaa kirjojen lukemisesta omalla kielellään, kokivat oppivansa kaunokirjallisista teksteistä uusia rakenteita. Osa kielenoppijoista mainitsi myös, että he pystyivät refleктоimaan kielenopetuksessa opittuja rakenneasioita kirjaa lukiessaan ja näin oppimaan lisää kielen rakenteesta omatoimisesti. Merkittävä asia Kastarin tekemässä tutkimuksessa oli se, että kielenoppijat kokivat päässeensä alkuun lukemisessa selkomukautettujen kirjojen avulla. Yleiskielistä kirjaa lukiessa näin ei ollut käynyt. Kielenoppijat kokivat myös yllätyksellisesti oppineensa parempaa suullista kielenkäyttöä selkokielisen kaunokirjallisuuden avulla. Kastari toteaa lopuksi, että selkomukautettu kaunokirjallisuus on kieltä taitamattomille edellytys päästä osalliseksi kaunokirjallisuuden yhteisöä ja rikasta oppimisympäristöä.

KUVA 1. Selkotunnus.

2.7 Selkokielen lastenkirjallisuus

Lastenkirjallisuuden kohderyhmänä pidetään alle 9–10-vuotiaita lapsia, mutta Kulkki-Niemisen ja Leskelän (2015: 178) mukaan varsinkin selkokielisessä kirjallisuudessa se voi vaihdella lapsen lukutaidon tai muun kehityksen mukana. He korostavat, että lukijan iän lisäksi lastenkirjallisuuden määrittelyssä otetaan huomioon teosten aihealue, niiden sopiva kielellinen ilmaisu ja lastenkirjoille ominainen suuri kuvitusten määrä.

Kulkki-Nieminen ja Leskelä (2015) toteavat, että vanhin lastenkirjallisuuden genre on kansansadut. Lorut, pienten lasten katselu- ja kuvakirjat, laulukirjat, vanhempien lasten kuvitetut kertomukset, sadut ja saturomaanit ovat muita selkokielen lastenkirjallisuuden alalajeja. Niihin lukeutuvat myös lukemaan oppivien tai jo sujuvammin lukevien lastenromaanit. (Kulkki-Nieminen – Leskelä 2015: 178.) Leskelä ja Virtanen (2006) huomauttavat, että raja helppolukuisten lastenkirjojen ja selkokielisten lastenkirjojen välillä on häilyvä. Niitä voi olla vaikea erottaa toisistaan, mutta selkolastenkirjojen vaikeusaste on kaikista helpoin.

Kulkki-Niemisen ja Leskelän (2015) mukaan selkokielistä lastenkirjallisuutta on julkaistu Suomessa 1990-luvulta lähtien. Näihin kuuluvat erilaiset faabelit, seikkailusadut, taidesadut, novellisadut ja uskomustarinat. Saduille ominaista ovat tietyt aloitus- ja lopetusfraasit. Sadut alkavat yleensä sanoilla *olipa kerran*, ja päättyvät lähes aina sanoihin *sen pituinen se* tai *ja he elivät onnellisina elämänsä loppuun asti*. (Kulkki-Nieminen –

Leskelä 2015: 179.) Kulkki-Nieminen ja Leskelä (2015) toteavat, että satujen aloitusfraasi merkitsee heti lukijalle, että kyseessä on satu. Samalla lukijalle esitellään heti alusta alkaen sadun päähenkilö ja aloitustilanne, mikä on tärkeää lapsilukijalle ymmärrettävyyden kannalta. Heidän mukaansa selkosatujen kirjoittajan olisi hyvä käyttää tuttuja fraaseja, kuten edellä mainittuja aloitus- ja lopetusfraaseja, ja muita lastenkirjallisuudelle tyypillisiä ilmaisuja. Kulkki-Nieminen ja Leskelä (2015) pitävät tärkeänä sitä, että pienille lapsille selkokieliä satuja tehdään kaikista yksinkertaisimmalla selkokielellä. Kirjoitetun kielen oppiminen on pitkä projekti, johon lapsi harjaantuu ensin vain kuuntelemalla. Heidän mukaansa erityisesti selkokieltä tarvitsevalle lapselle kuuntelemisesta on hyötyä, sillä kielen oppiminen on usein viivästynyt. Kuuntelemalla lapsi voi tutustua puhutun ja kirjoitetun kielen eroihin, ennen kuin alkaa itse opetella lukemaan. (Kulkki-Nieminen – Leskelä 2015: 180.)

Kulkki-Nieminen ja Leskelä (2015) lisäävät, että selkokieltä tarvitsevan lapsen olisi hyvä päästä lukemaan samoja kirjoja kuin muut saman ikäiset, jotta lapsi ei jää ulkopuoliseksi. Tärkeää olisi, että lapsen ensimmäiset sadut olisivat todella helppolukuisia, sillä sadut ovat monilla lapsilla ensimmäinen tapa oppia tuntemaan kirjoitettua kieltä. (Kulkki-Nieminen – Leskelä 2015: 181.) Sainion (2006) mukaan liiallisessa huumorin ja satukielen karsimisessa on vaarana, että satujen tunnelma muuttuu synkäksi. Myöhemmin lapsen kasvaessa tulisi ottaa huomioon aihevalinnat. Vaikka satu olisi kirjoitettu yhtä helpolla selkokielellä kuin pienemmällekin lapselle, sen aiheen on oltava lapsen ikäluokkaan sopiva. (Kulkki-Nieminen – Leskelä 2015: 181.) Erityislapsille tarkoitetuissa selkokirjoissa voi olla muitakin lukemista innostavia tai helpottavia elementtejä. Tällaisia ovat esimerkiksi toiminnalliset ja interaktiiviset kirjat, hauskat kuvakirjat, lastenvitsikirjat sekä selkoromaanit, joissa osa tekstistä on kirjoitettu selkokielellä ja loppuosa yleiskielellä, jotta aikuinen voi lukea sitä ääneen lapselle. (Kulkki-Nieminen – Leskelä 2015: 184.) Kuvien käyttö on merkittävässä osassa selkokielisessä lastenkirjallisuudessa. Niiden tehtävä on auttaa lasta ymmärtämään ja pysymään juonessa mukana. (mt.: 187.) Kulkki-Nieminen ja Leskelä (2015) lisäävät vielä, että itsenäisesti lukeville lapsille voi julkaista myös verkkomateriaalia, eli äänituettuja verkkokirjoja, jotta lapsi voi lukea ja kuunnella kirjaa samanaikaisesti. Lastenkirjoille on oma erillinen selkotunnus, jota havainnollistaa kuva 2.

KUVA 2. Lastenkirjojen selkotunnus.

2.8 Selkomukautus kääntämistä?

Selkokirjoittamista on verrattu kääntämiseen, mutta kentällä niiden suhteesta ollaan varsin erimielisiä (Kulkki-Nieminen – Leskelä 2015: 51). Kuten selkokirjoittamisessa, myös kääntämisessä tärkeä osa kääntämisestä ovat erilaiset tekstilajit (Leskelä – Uotila 2020: 235). Jacobson (1959) jakaa kääntämisen kolmeen eri kategoriaan: *intralingual* eli kielen sisäinen kääntäminen, *interlingual* eli kielten välinen kääntäminen ja *intersemiotic* eli merkkien välinen kääntäminen. Selkomukauttamista voidaan pitää kielen-sisäisenä kääntämisenä (Leskelä–Uotila 2020: 239). Maaß (2018) kirjoittaa, että selkokirjoittaminen voi kielen sisäisen kääntämisen lisäksi olla merkkien välistä kääntämistä (*Intersemiotic*), jos suullista tekstiä mukautetaan kuviksi. Toisaalta selkomukautus voi olla myös kulttuurien välistä kääntämistä (*Interkulturell*), jos selkotekstin vastaanottaja on esimerkiksi kieltä opetteleva henkilö, joka tulee eri kulttuurista. Jos taas selkotekstin vastaanottaja tuntee kulttuurin, selkomukauttamista voidaan pitää kulttuurinsisäisenä kääntämisenä (*Intrakulturell*).

Jantunen ja Eskola (2002) tarkastelevat käänösuniversaaleja ja käännetyn suomen kielen ominaispiirteitä. Artikkelin tukee ajatusta siitä, että käännetty suomen kieli poikkeaa alkuperäis-suomesta ja siinä esiintyy tiettyjä ominaispiirteitä. Voidaan siis ajatella, että myös selkokirjoittaminen on tietynlaista kääntämistä, jossa on omat ominaispiirteensä. Kulkki-Niemisen ja Leskelän (2015) mukaan tekstin kirjoittamiseen vaikuttaa se, että kohdetekstin lukija poikkeaa lähdetekstin lukijasta, esimerkiksi käännetty teksti on

suunnattu eri kulttuurista tulevalle ja toista kieltä puhuvalle ihmiselle. Selkokielisessä tekstissä näkyy usein lähteenä käytetty teksti. (Kulkki-Nieminen – Leskelä 2015: 51.)

Vaikka molempien, sekä selkokirjoittajan että kääntäjän, tavoite on mahdollistaa kirjan lukeminen uudelle yleisölle, selkomukauttamisen ja kielestä toiseen kääntämisen välillä on kuitenkin huomattavan suuri ero. Leskelän ja Uotilan (2020) mukaan kääntäjällä ei esimerkiksi ole samanlaista vapautta karsia lähtötekstistä asioita eikä hänellä ole vastuuta siitä, ymmärtääkö lukija tekstiä. (Leskelä – Uotila 2020: 245.) Myöskään Kulkki-Nieminen ja Leskelä (2015) eivät koe, että selkokielistämisen prosessi olisi täysin verrattavissa kääntämiseen, vaikka siinä onkin joitakin samoja piirteitä kuin kääntämisessä. Sainio (2006: 150) taas ei pidä selkomukauttamisen ja kääntämisen vertailua järkevänä. Hän perustelee väitettään sillä, että ”[...] lähtökohtia ja näkökulmia on haettu käännettäessä paremman puutteesta ja että yhtymäkohtien hakijalle tulee ajan mittaan seinä vastaan.” Sainio (2006) jatkaa vielä, että järkevintä olisi ajatella mukauttamista omana erillisenä toimintana, jolla on omat ehtonsa ja käytäntönsä. Bock (2014) kirjoittaa, että merkittävin ero kielten välisessä kääntämisessä ja selkomukauttamisessa on sisältöjen muuttaminen, valikoiminen, tiivistäminen ja uudelleen järjestäminen: mitä vaikeampi teksti, sitä isompia muutoksia.

Klaara-verkosto järjestää Helsingin yliopiston kääntämisen ja tulkkauksen maisteriohjelman kanssa yhteistyössä opetusta selkokielelle kääntämisestä. Kääntäjäopiskelijoilla on hyvät valmiudet opiskella myös selkomukautusta, sillä siinäkin tarvitaan taitoa hahmottaa tekstin ydinsisältö ja ottaa huomioon sekä kohdelukija että tekstin tarkoitus. (Klaara-verkosto.)

3 Aineisto

Tässä luvussa esittelen tutkimuksessa käytetyn aineiston. Aineistona tutkimuksessani käytän Jacob ja Wilhelm Grimmin kokoamista saduista tehtyjä suomennoksia ja niiden selkokielisiä versioita. Huomioitavaa on, että selkokieliset versiot eivät ole mukautuksia näistä suomennoksista. Tarkasteltaviksi saduiksi valikoituivat *Punahilkka* (saks. *Rotkäppchen*), *Ruusunen* (saks. *Dornröschen*) ja *Tuhkimo* (saks. *Aschenputtel*). Selkokielisistä versioista Punahilkka ja Ruusunen ovat saman kirjoittajan tekemiä ja Tuhkimo on eri kirjoittajan tekemä. Käytän aineistona myös kirjojen kuvituksia, joihin olen saanut julkaisuluvan.

3.1 Jacob ja Wilhelm Grimm

Jacob Ludwig Grimm (1785–1863) ja *Wilhelm Carl Grimm* (1786–1859) olivat saksalaiset veljekset, jotka tulivat tunnetuiksi Grimmin veljeksinä lukuisista kansansaduistaan (Zipes 2002: 3). He olivat kielitieteilijöitä ja kulttuurintutkijoita, jotka aloittivat saksalaisen kulttuurin ja kansaperinteen tallentamisen tarinoiden muodossa vuonna 1806. Veljekset keräsivät kertomuksia ja kansantaruja ihmisiltä sekä vanhoista kirjoista. (Zipes 2002: 10.) Zipes toteaa, että yleistä uskomusta vastaan, Grimmin veljekset eivät kierrelleet kylissä keräämässä tarinoita, vaan he kutsuivat ihmisiä vierailulle kotiinsa. Suurin osa tarinankertojista oli nuoria, koulutettuja, keskiluokkaisia naisia. (Zipes 2002: 28.) Vuonna 1812 julkaistiin ensimmäinen painos kokoelmasta *Kinder- und Hausmärchen* (1812, *Grimmin sadut*), jossa oli yhteensä 200 eri kertomusta. Vuonna 1857 julkaistiin seitsemäs ja viimeinen painos, joka on se painos, jota edelleen luetaan.

Saduilla oli tärkeä rooli saksankielisessä kirjallisuudessa ja saksan kirjakielen kehityksessä. Alkuperäiset sadut eivät olleet tarkoitettu lapsille, vaan niiden tarkoitus oli alun perin pitää yllä saksalaista kansanperinnettä jakamalla eteenpäin tarinoita saksalaisesta

kulttuurista. Pikkuhiljaa Grimmin veljekset tulivat tunnetuiksi joka puolella Saksaa ja vähitellen myös koko Euroopassa. (Zipes 2002: 16.)

3.2 Tarkasteltavat sadut

Seuraavissa alaluvuissa perehdytään siihen, mistä Punahilkka, Ruusunen ja Tuhkimo ovat alun perin saaneet alkunsa. Tutkielmassa aineistona käytetyt yleiskieliset suomenokset Punahilkasta ja Ruususesta ovat ilmestyneet Raija Jänicken ja Oili Suomisen suomentamassa Grimmin sadut 1 -kokoelmassa, jossa on yhteensä 67 satua. Kokoelmia on yhteensä kolme. Tuhkimo on ilmestynyt Grimmin sadut 3 -kokoelmassa ja siinä on yhteensä 68 satua. Molemmat kokoelmat ovat ilmestyneet vuonna 1999 ja ne on suomennettu alkuperäisten saksankielisten Grimmin satujen pohjalta eli saduissa on sama juoni kuin alkuperäisissä. Kuvitukset suomenkielisissä kokoelmissa ovat alkuperäiset Otto Ubbelohden vuonna 1907 tekemät kuvitukset Grimmin satuihin.

Suomennosten rinnalle vertailtavaksi valitsin selkokirjailija Ari Sainion vuonna 2006 selkokielelle mukauttamat teokset Punahilkka ja Prinsessa Ruusunen, jotka ovat ilmestyneet painettuina versioina. Selkomukautuksia Punahilkasta ja Prinsessa Ruususesta ei ole tehty edellä mainittujen suomennosten pohjalta, vaan tekstit on mukautettu Johanna Kartion selkokielisten multimediatekstien pohjalta. Punahilkasta ja Prinsessa Ruususesta on ilmestynyt myös tavutetut versiot. Käytän tutkielmassani selkokielisestä Prinsessa Ruususesta yleiskielisen sadun mukaisesti pelkkää Ruusunen- nimeä satuihin viittaamisen helpottamiseksi. Punahilkka ja Prinsessa Ruusunen ovat merkitty lastenkirjojen selkotunnuksella, eli ne on suunnattu lapsille. Lisäksi valitsin Tanja Räsäsen selkokielelle mukauttaman verkkokirjan Tuhkimosta. Tuhkimossa on ääniavustus, jonka avulla satua voi kuunnella sitä lukiessa. Tuhkimo ei ole saanut lastenkirjojen selkotunnusta.

3.3 Punahilkka

Punahilkka-sadun alkuperää on yritetty selvittää pitkään, mutta varmuutta siitä ei vielä kukaan ole saatu selville. Satu on saanut alkunsa luultavasti suullisesta kertomuksesta. (Apo 2018: 333.) Yksi tunnetuista Punahilkka-saduista on vuonna 1697 Charles Perrault'n julkaisema versio (Shavit 1986: 9). Perrault'n versiossa loppu on traaginen: susi syö Punahilkan eikä hän pelastu. Traaginen loppu yhdistettynä sadun satiiriin ja ironiaan oli tarkoitus vedota aikuisiin lukijoihin. Shavit kirjoittaa, että Punahilkka-satu oli mahdollisesti varoitus naiiveille nuorille naisille miehistä, jotka käyttävät heitä hyväkseen. (Shavit 1986: 14.)

Grimmin veljesten versio Punahilkasta julkaistiin vuonna 1812 Grimmin satujen ensimmäisessä painoksessa. Sadussa pieni tyttö nimeltään Punahilkka lähetetään viemään sairaalle isoäidille syömistä ja juomista. Isoäidin luokse päästäkseen Punahilkan on kuljettava metsän poikki. Äiti kieltää Punahilkkaa poikkeamasta polulta. Metsässä Punahilkka kohtaa suden, joka tietää Punahilkan menevän isoäidin luo. Punahilkka jää poimimaan kukkia, jolloin susi kiirehtii oikotietä syömään isoäidin suihin. Susi pukeutuu isoäidin vaatteisiin ja mene sänkyyn odottamaan Punahilkkaa. Punahilkka saapuu isoäidin luo, ja ihmettelee tämän outoa ulkonäköä sängyn vieressä. Yhtäkkiä susi syö Punahilkan. Paikalle saapuu puunhakkaaja, joka avaa suden vatsan ja pelastaa heidät. Puunhakkaaja täyttää suden vatsan kivillä, ja lopulta susi kuolee.

3.4 Ruusunen

Apon (2018) mukaan satu Ruususesta on elänyt Euroopassa jo yli 600 vuotta. Ruusunen on yksi niistä prinsessasaduista, joita pystytään jäljittämään keskiajalle saakka. Varhaisimmat kertomukset tiedetään juontavan juurensa jo 1300-luvun tarinoihin. Näissä kertomuksissa näkyy selvästi sama juoni, kuin myöhemmin kirjoitetuissa saduissa: kaunis prinsessa vaipuu syvään uneen, josta hänet saapuu herättämään prinssi. Apon (2018) mukaan kertomuksen Ruususesta tiedetään esiintyvän ainakin kahdessa varhaismoder-

nissa klassisessa kokoelmakertomuksessa: Giambattista Basilen Pentamoressa (1634–1636) ja Charles Perrault’n Hanhiemon saduissa (1697). Näistä kahdesta elämään on jäänyt Perrault’n versio *La Belle au bois dormant* (suom. Metsän uinuva kaunotar). Grimmin veljesten saksankielinen versio *Dornröschen* (suom. Orjanruusunen) on saanut tästä sadusta aineksia. Suomenkielinen nimi *Ruusunen* taas pohjautuu saksankieliseen versioon. (Apo 2018: 143, 146.) Nykyään suomenkieliset sadut Ruususesta tunnetaan paremmin nimellä *Prinsessa Ruusunen*, kuten tässä tutkimuksessa aineistona käytettävä selkoteos. Zachris Topeliuksen kirjoittama satunäytelmä *Prinsessan Törnrosa* (1870) jäljittelee alkupuoliskollaan Perrault’n versiota ja loppupuoliskolla Grimmin veljesten kertomusta (mt.: 168). Muita suomalaisia kansankertoja Ruusunen ei Apon mukaan ole innostanut, mutta sadusta on kuitenkin tehty lukuisia käännöksiä suomeksi.

Grimmin veljesten Ruusunen alkaa, kun lapsettomuudesta kärsivä kuningatar menee uimaan ja kohtaa siellä sammakon. Sammakko ennustaa, että heille syntyy lapsi vuoden sisään. He järjestävät syntymäjuhlat prinsessalle ja kutsuvat sinne vain 12 tietäjänaiasta 13:sta, sillä kuninkaalla on vain 12 kultaista lautasta. Juhlien lopuksi kaikki antavat lahjansa prinsessalle ja toiseksi viimeisen lahjan kohdalla, kolmastoista tietäjänainen saapuu paikalle. Kutsumatta jätetty tietäjänainen suuttuu ja kiroaa prinsessan: kuninkaantytär tulee saamaan haavan värttinästä 15-vuotiaana, jonka jälkeen hän kuolee. Viimeisen lahjan antaja kuitenkin haluaa auttaa ja lieventää kirousta: kuoleman sijasta prinsessa vaipuu syvään uneen sadaksi vuodeksi. Kuningas määrää kaikki valtakunnan värttinät poltettavaksi, mutta 15 vuotta täytettyään prinsessa löytää tornista vanhan naisen kehräämässä värttinällä. Hän haluaa kokeilla värttinää, pistää sormensa piikkiin ja nukahattaa. Samaan aikaan kaikki muutkin linnan asukkaat nukahtavat. Nuoret miehet yrittävät päästä prinsessan luo linnan ympärille kasvaneen orjantappurapensaikon läpi. Kukaan ei kuitenkaan onnistu, vaan jää jumiin pensaikkoon ja näännyy kuoliaaksi. Sadan vuoden päästä saapuu prinssi ja pensaikko väistyy hänen tieltään. Prinssi pääsee linnaan sisälle ja menee ylös torniin. Hän näkee kauniin prinsessan ja suutelee tätä. Ruusunen ja samalla kaikki muutkin asukkaat heräävät. He menevät naimisiin ja elävät onnellisina elämänsä loppuun asti.

Grimmin veljesten kirjoittama Ruusunen on selvästi saanut aineksia Charles Perrault’n sadusta. On arveltu, että Grimmin veljesten tuttava välitti sadun heille suullisesti. Toisaalta veljekset olivat myös kielitaitoisia, joten he olisivat voineet lukea sadun itsekin.

(Apo 2018: 161, 163.) Grimmin veljesten versio eroaa Perrault'n sadusta joiltain osin. Grimmin veljesten Ruususeen on selvästi vaikuttanut sen ajan romantiikka ja valistus-
aatteet. Veljesten sadussa näkyy luonnon korostaminen ja mytologiset merkitykset. Grimmien kuvailemassa hovissa näkyy protestanttinen näkökulma, kun kaikki hienot
asiat on muutettu karummaksi. (Apo 2018: 166–167.) Se on myös huomattavasti lyhy-
empi sekä alkaa ja loppuu hieman eri tavalla. Perrault'n sadussa alussa kuninkaallinen
aviopari saa apua lapsettomuuteen pyhiinvaellusten, kylpylöiden ja uhrilahjojen avulla.
Perrault ei myöskään lopettanut satua onnellisesti Ruususen herättyä. Hänen kertomuk-
sessaan Ruususen anoppi on hirviö, joka haluaa syödä Ruususen ja prinssin lapset.
Anoppi käskee hovimestaria valmistamaan lapsista maukkaat ateriat, mutta hovimestari
ei tottele, vaan huijaa anoppia valmistamalla ruoat eläimistä. Satu loppuu, kun anoppi
yrittää työntää Ruususen lapsineen altaaseen täynnä käärmeitä ja rupikonnaa. Prinssi
saapuu kuitenkin ajoissa paikalle, jolloin hänen äitinsä hyppää itse altaaseen. Prinssi
suree aluksi menehtynyttä äitiään, mutta saa kuitenkin lohtua Ruususesta ja lapsistaan.

3.5 Tuhkimo

Vanhin tunnettu teksti Tuhkimosta on kirjoitettu kiinan kielellä jo 800-luvulla. Suoma-
laisten tietoutteen Tuhkimo-satu tuli ensimmäisen kerran 1950-luvulla, kun kirjailija Lin
Jutang julkaisi *Kuuluisia kiinalaisia tarinoita* -kokoelman, johon kuului kertomus Tuh-
kimosta. (Apo 2018: 95.) Sykäri taas kirjoittaa, että Tuhkimo-satu olisi kulkeutunut
Suomeen Grimmin veljesten versiona (Sykäri 2020: 136). Euroopassa vanhin Tuhki-
mosta tehty satu on Gianbattista Basilen vuonna 1634 kokoama teos *La Gatta Cenne-
rentola* (suom. Tuhkakissa), joka oli lähteenä myös Grimmin veljesten julkaisemalle
versiolle Tuhkimosta (Apo 2018: 100, 106).

Kuten Ruususessa, myös Tuhkimossa (*Aschenputtel*) Jacob ja Wilhelm Grimm poistivat
hovin loisteliaisuutta ja hienouksia kertomuksestaan. Satu alkaa kuitenkin samalla taval-
la kuin aiemmat versiot. (Apo 2018: 127.)

Tuhkimon saa uuden pahan äitipuolen, jolla on kaksi ilkeää tytärtä. Tuhkimosta tehdään piika hoviin ja hän nukkuu tuhkakasassa uunin vieressä. Isä lähtee markkinoille ja sisarpuolet pyytävät häntä tuomaan kauniita vaatteita ja koruja. Tuhkimo sen sijaan pyytää isää tuomaan hänelle oksan, jonka hän voi istuttaa äitinsä haudalle. Aina kun Tuhkimo käy äitinsä haudalla, puun oksalle lennähtää kyyhkynen, joka toteuttaa Tuhkimon toiveita. Kuningas järjestää linnassansa kolme päivää kestävä juhlat, joissa on tarkoitus etsiä hänen pojalleen morsian. Sisarpuolet saavat kutsun juhliin, mutta Tuhkimo ei saa lähteä. Hän tulee surulliseksi ja juoksee äitinsä haudalle rukoilemaan, että pääsisi lähemmään. Silloin lintu antaa hänelle hopeisen ja kultaisen puvun sekä hopeiset kengät. Tuhkimo lähtee juhliin ja kuninkaanpoika ihastuu häneen. Tuhkimo kuitenkin pakenee paikalta jokaisena kolmena juhlapäivänä. Viimeisenä iltana kuitenkin Tuhkimo pudottaa kenkensä paetessaan. Se jää kiinni pikeen, jota kuninkaanpoika on levittänyt portaille. Seuraavana aamuna kuninkaanpoika menee Tuhkimon isän luo ja kertoo ottavansa morsiameksi sen, jolle kenkä sopii. Toinen sisarpuolista leikkaa isovarpaansa irti, jotta kenkä sopisi hänelle. Kyyhkysset kuitenkin paljastavat laulullaan petoksen, jolloin kuninkaanpoika huomaa veritahran. Seuraavaksi kenkää sovittaa toinen sisarpuolista, joka leikkaa kantapänsä irti. Jälleen kerran kyyhkysset paljastavat juonittelun. Kuninkaanpoika vaatii Tuhkimoa paikalle ja kenkä sopii hänelle täydellisesti. Kyyhkysset vahvistavat Tuhkimon oikeaksi ja lopulta he menevät naimisiin. Sadun lopussa ilkeät sisarpuolet saavat rangaistuksen: kyyhkysset puhkaisevat molemmilta silmät, jolloin he elävät lopun elämänsä sokeina.

4 Tutkimusmenetelmät

Tutkimusmenetelmänä tutkielmassani käytin kvantitatiivista analyysia tekstin kielellisten piirteiden analysoimiseen ja kuva-analyysissa hyödynsin sosiosemioottista teoriaa kuvan kieliopista. Analyysia varten valikoin selko-ohjeista tiettyjä elementtejä, jotka mielestäni ovat tärkeitä hyvän selkotekstin luomisessa. Nämä elementit ovat sadun pituus, lauserakenteet, lauseenvastikkeet sekä synonyymien ja kuvien käyttö.

Aloitin kirjoittamalla aineistona käyttämäni sadut sähköiseen muotoon, jolloin sanamäärien ja satujen pituuksien tarkastelu oli helpompaa. Laskin jokaisesta sadusta erikseen sanamäärän, josta pystyin suoraan näkemään, miten pitkiä sadut ovat. Laskin myös pää- ja sivulauseiden sekä synonyymien määrän. Synonyymit identifioin niin, että luin tekstiä lause lauseelta, ja merkkasin tekstiin ne sanat, joihin oli viitattu useammalla kuin yhdellä tavalla. Listasin synonyymit taulukoiksi. Lisäksi luokittelin myös, kuinka paljon kussakin sadussa esiintyy virkkeitä, kuinka monesta osasta virkkeet koostuvat ja esiintyykö niissä muita ilmauksia pää- tai sivulauseiden lisäksi. Tekstiesimerkeissä (luku 5.2) käytän lyhenteitä merkkamaan, mistä sadusta esimerkki on peräisin. Yleiskielisestä käytän lyhennettä Y, selkokieelisestä käytän lyhennettä S ja saduista käytän niiden alkukirjainta eli Ruusunen on R, Punahilkka on P ja Tuhkimo on T.

Kuva-analyysissa hyödynnän Kressin ja van Leeuwen (1996) teoriaa kuvan kieliopista. Samalla tavalla kuin kielen kielioppi kuvaa miten sanoista tulee lausekkeita, virkkeitä ja tekstejä, niin kuvan kielioppi kuvaa miten visuaalisesti kuvatut ihmiset, paikat ja asiat yhdistyvät visuaaliseksi kokonaisuuksiksi. (Kress – van Leeuwen 1996: 1.) Kress ja van Leeuwen (1996) jakavat sosiosemioottisen analyysin kolmeen eri kategoriaan: visuaaliset representaatiot, kuvan ja katsojan vuorovaikutus sekä sommittelu. Sosiosemioottisessa lähestymistavassa Heikkilän (2003: 126) mukaan

[k]yse on siis siitä, miten kuvan avulla tuotetaan representaatioita todellisuudesta [...], miten kuvaan rakennetaan paikka katsojalle muun muassa kuvakulman ja etäisyyden valinnalla [...] ja miten visuaalisista elementeistä luodaan sommitte- lun avulla merkityksellinen kokonaisuus.

Kressin ja van Leeuwen (1996) mukaan kaikissa semioottisissa tapahtumissa on kaksi osallistujaa: interaktiivinen eli vuorovaikutuksellinen ja representoitu osallistuja. Kuvan vuorovaikutuksellinen osallistuja on se, joka tuottaa tai tulkitsee kuvia ja puhetta, kun taas representoitu osallistuja on viestinnän tai kuvan kohde. Kuvan sommittelussa ensimmäinen alaluokka on kuvassa olevan henkilön katseen suunta tai muut eleet. Sillä voidaan pyytää johonkin tai vaatia jotakin. Esimerkiksi kuvassa hymyllä voidaan pyytää hyväksyntää ja vihaisella ilmeellä voidaan pyytää alistumaan. (mt. 122–123.) Seuraava alaluokka on kuvankoko, esimerkiksi lähikuva, kokokuva tai yleiskuva. Kuvauskoko vaikuttaa katsojan ja kuvan väliseen suhteeseen. Kolmas alaluokka on perspektiivi, jolla voidaan myös vaikuttaa osallistujien välisiin asenteisiin. (mt. 130, 135.) Seuraava alaluokka on horisontaalinen kulma, joka voi olla joko frontaalinen eli edestäpäin kuvattu tai viistosta kuvattu. Siinä missä frontaalinen kulma luo me-henkeä, viisto kuvakulma erottaa. (mt. 142–143.) Viimeinen alaluokka on vertikaalinen kulma, jonka avulla voidaan määritellä valtasuhteita. Yläkuvakulma tarkoittaa, että katsojalla on valtaa, alhaalta päin kuvattuna päinvastoin ja silmien korkeudelta kuvattuna molemmat ovat saman arvoisia. (mt. 146.)

Kressin ja van Leeuwenin (1996) mukaan modaliteettia eli vakuuttavuutta mukaan kuviin tuovat eri asiat kuvagenren mukaan. Esimerkiksi teknisissä kuvissa vakuuttavuutta tuottavat mustavalkoisuus, taustattomuus ja pelkistäminen. Tunnetta viestivissä kuvissa vakuuttavuutta taas tuo värikylläisyys ilman yksityiskohtaista taustaa, kun taas kohdetta totuudenmukaisesti jäljittelevissä kuvissa modaliteettia kohottaa väri ja yksityiskohtainen tausta. Informaatioarvo kuvailee sitä, miten asiat on sommiteltu kuvassa eli ovatko ne ylhäällä, alhaalla, keskellä, vasemmalla vai oikealla. Kressin ja van Leeuwenin (1996) mukaan ne informoivat eri tavoin. Esimerkiksi vasemmalla oleva informaatio mielletään tutuksi ja oikealla oleva uudeksi. Kuvassa informaatiota voidaan erotella myös etuala-tausta -akselilla. Näin etualalla saa painoarvoa suhteessa taustalla olevaan informaatioon. Kehystys taas viittaa kuvasta löytyviin linjoihin, jotka joko yhdistävät tai erottelevat kuvassa olevaa informaatiota.

Lisäksi käytän sekä selkokirjoittamiseen että selkokuvitukseen laadittuja ohjeita analyysin tukena. Niiden avulla voin analysoida, kuinka hyvin teksti ja kuvitus noudattavat annettuja ohjeita.

5 Aineiston analyysi ja tulokset

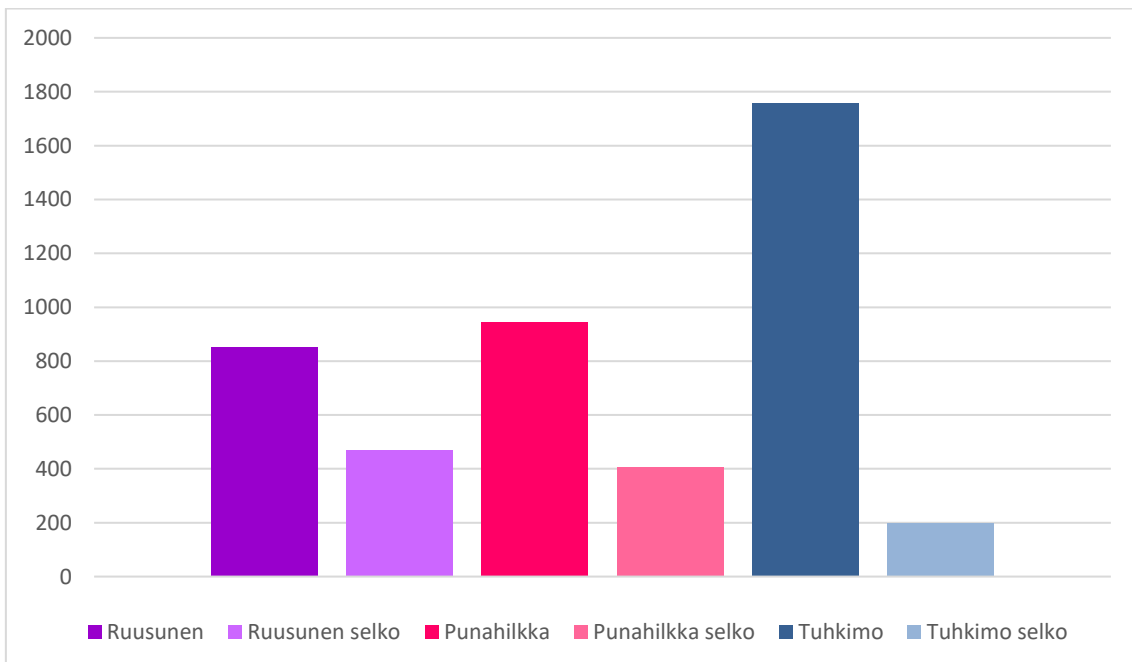
Tässä luvussa esitetään tutkimuksessa saadut tulokset. Peilaan tuloksia selkokirjoittamisen ohjeisiin ja selvitän, vastaavatko tulokset selkomukauttamisen periaatteita. Ensimmäisenä käsittelen satujen sanamääriä eli niiden kokonaispituutta. Seuraavana siirryn analysoimaan virkerakenteita. Lähemmässä tarkastelussa ovat pää- ja sivulauseiden sekä virkkeiden osien määrät ja lauseenvastikkeiden käyttö teoksissa. Tämän jälkeen käsittelen synonyymien käyttöä ja lopuksi analysoin kuvituksen merkitystä kirjoissa.

5.1 Satujen kokonaispituus

Ensimmäisenä käsittelen satujen sanamääriä eli kokonaispituuksia. Aineiston sanamääriä vertailtaessa käy selvästi ilmi, että selkokieliiset sadut ovat huomattavasti lyhyempiä kuin yleiskieliset sadut. Lisäksi myös selkokielisten satujen välillä esiintyi vaihtelevuutta pituuksissa. Tekstin pituus vaikuttaa olennaisesti tekstin ymmärrettävyyteen. Sisältöjen karsimisella tavoitellaan selkeämpää ja lyhyempää tekstiä. Kun teksti on lyhyempi ja informaatiota on vähemmän, olennaisimmat sisällöt saadaan paremmin esille. (Leskelä 2019a: 374.)

Selkokielineen Ruusunen on 55,9 %, Punahilkka 43,0 % ja Tuhkimo vain 11,3 % yleiskielisen sadun pituudesta. Kuvio 1 havainnollistaa satujen pituuseroja pylväiden muodossa. Yleiskielinen suomennettu Tuhkimo on siis selvästi pidempi sanamäärältään kuin muut suomennokset: siinä on 1757 sanaa, kun taas toiseksi pisimmässä sadussa eli Punahilkassa on 946 sanaa ja lyhyimmässä sadussa eli Ruususessa hieman vähemmän, 853 sanaa. Toisaalta suurta eroa yleiskielisen ja selkokielisten Tuhkimon pituuden välillä selittää myös se, että selkokielineen Tuhkimo on selkosaduista kaikista lyhyin: siinä on vain 199 sanaa, kun taas yleiskielinen Tuhkimo on kaikista pisin. Sen sijaan selkokielisessä Punahilkassa on 407 sanaa ja selkokielisessä Ruususessa 468 sanaa. Yksi tekijä

satujen pituuksien eroihin on luultavasti se, että selkokielistä saduista Tuhkimo on eri kirjoittajan tekemä. Kirjoittajan lisäksi lopputulokseen voivat vaikuttaa luonnollisesti myös muut tekijät, kuten julkaisukanava, toimeksianto ja tekstin lähde. Selkokielineen Tuhkimo on suhteellisesti muita selkosatuja lyhyempi, joten selkokielineen Tuhkimon kirjoittaja on tiivistänyt satua huomattavasti enemmän ja karsinut siitä informaatiota. Selkokirjojen lyhyys auttaa lukijaa keskittymään ja hahmottamaan sitä, mitä hän lukee. Voisi ajatella, että esimerkiksi lukihäiriöinen henkilö ei välttämättä jaksaa keskittyä pitkään, jos lukeminen on hidasta ja tekstiä on liikaa. Motivaatio lukemiseen pysyy luultavasti paremmin, kun kirjan pystyy lukemaan ilman, että siihen menee liikaa aikaa.

KUVIO 1. Satujen sanemäärät.

5.2 Virkerakenteet

Tässä luvussa käsittelen satujen virkerakenteita, pää- ja sivulauseiden esiintymistä sekä lauseenvastikkeiden käyttöä. Iso suomen kieliopin (§ 864) mukaan ”[v]irke on tekstin

ortografinen rakenneyksikkö: ison alkukirjaimen ja pisteen, kysymys- tai huutomerkkin välinen tekstin osa.”

Aineistona käyttämäni selkokielisten satujen virkerakenteet noudattavat pääosin perusselkokielen ohjeita. Selkokirjoittamisen ohjeiden mukaan perusselkokielessä tulisi käyttää selkeitä virkerakenteita. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tulisi käyttää pelkkiä päälauseita, vaan myös sivulauseiden käyttö on sallittua tietyin perustein. Pelkkien päälauseiden käyttäminen tekee mm. tekstistä epäsidonnaisen. (Leskelä 2019a: 377.) Virtasen (2009) mukaan on tärkeää, että yhteen lauseeseen ei laiteta liikaa informaatiota, vaan yksi lause käsittelee vain yhtä asiaa kerrallaan.

Tarkastelin virkerakenteita laskemalla niistä virkkeiden lauseet ja niiden osat. Näitä osia ovat sekä täydelliset että epätäydelliset pää- ja sivulauseet, irralliset lisäykset, puhuttelut sekä lauseenvastikkeet. Eli laskin, miten monesta osasta virkkeet rakentuvat. Laskin, kuinka monta virkettä kussakin sadussa on, kuinka monta osaa satujen virkkeissä on keskimäärin ja mikä on virkkeissä esiintyvien osien vaihteluväli. Alla oleva taulukko 2 havainnollistaa laskemiani tuloksia.

TAULUKKO 2. Virkkeiden määrä, virkkeiden osien keskiarvo ja virkkeissä esiintyvien osien vaihteluväli.

	Ruusunen	Ruusunen selko	Punahilkka	Punahilkka selko	Tuhkimo	Tuhkimo selko
virkeitä	49	85	82	77	125	21
osien määrä ka.	3,8	1,2	2,9	2,2	3,3	1,7
Osien vaihteluväli	1–15	1–4	1–8	1–3	1–9	1–3

Taulukko 2 osoittaa, että yleiskielisessä Punahilkassa ja Tuhkimossa esiintyi enemmän virkeitä kuin niitä vastaavissa selkoversioissa. Tämä on luonnollista, sillä yleiskieliset

ovat myös kokonaispituudeltaan pidempiä kuin selkosadut. Oli kuitenkin mielenkiintoista huomata, että yleiskielisessä Ruususessa sen sijaan oli vähemmän virkkeitä kuin sen selkoversiossa. Selkokielineen Ruusunen on siis kokonaispituudeltaan lyhyempi kuin yleiskielinen, mutta siinä esiintyy enemmän virkkeitä. Tästä voidaankin päätellä, että yleiskielisen sadun virkkeet ovat pidempiä ja luultavasti myös monimutkaisempia. Samaan johtopäätökseen päästään sillä, että yleiskielisen Ruusunen virkkeet koostuvat keskimäärin useammista osista kuin selkoversion virkkeet. Myös Punahilkassa ja Tuhkimossa virkkeet koostuvat keskimäärin useammasta osasta kuin selkoversioiden virkkeet. Toisaalta niissä on myös kokonaisuudessaan enemmän virkkeitä. Virkkeiden rakenteista kertoo myös se, miten suuri vaihteluväli virkkeissä esiintyvien osien välillä on. Osien määrän vaihteluväli merkitsee sitä, miten monta osaa yhdessä virkkeessä on vähimmillään ja enimmillään. Selkosaduissa vaihteluväli on huomattavasti pienempi, mikä viittaa siihen, että virkkeet on pyritty pitämään mahdollisimman yksinkertaisina ja lyhyinä. Poikkeuksena ovat muutamit yli kahden osan virkkeet. Ruususessa ja Punahilkassa tällaisia virkkeitä esiintyi vain yksi ja Tuhkimossakin vain kolme. Tuhkimon kolme pidempää virkettä johtunee siitä, että sen selkokieli ei ole lapsille kohdennettua, toisin kuin Ruusunen ja Punahilkka. Pidemmät virkkeet selkosaduissa olivat siis poikkeuksia. Yleiskielisten satujen jokseenkin monimutkaiset ja pitkät lauserakenteet tuottivat hankaluuksia lauseiden tunnistamiseen ja erotteluun. Apuna pää- ja sivulauseiden tunnistamisessa käytin Iso suomen kieliopin (§ 864) määritelmää:

Lause on sanoista ja lausekkeista muodostuva rakenteellinen kokonaisuus, jonka ytimenä on verbin persoonamuoto eli finiittiverbi ja jonka osien välillä valitsee erilaisia riippuvuus- ja määrityssuhteita.

Pää- ja sivulauseiden lisäksi analysoin myös lauseenvastikkeiden käyttöä. Lauseenvastikkeiden tunnistamisen apuna käytin Iso suomen kieliopin (§ 864) määritelmää:

Perinteisessä suomen kielioppikuvauksessa on osaa ei-finiittisistä verbilausekkeista nimitetty lauseenvastikkeiksi. Keskeisiä lauseenvastikkeita ovat partisiippi- ja verbi- eli referatiivinen lauseenvastike, temporaalinen, finaalinen, modaalinen sekä statuslauseenvastike.

Kaikissa yleiskielisissä saduissa on käytetty joidenkin sivulauseiden tilalla lauseenvastikkeita. Selko-ohjeiden mukaan selkokielisten tekstien rakenteiden mukauttamisessa olisi käytettävä mahdollisimman helppoja ja yksinkertaisia rakenteita sekä lauseenvas-

tikkeet olisi korvattava sivulauseilla (Leskelä – Uotila 2020: 236). Selkosaduissa esiintyi pää- ja sivulauseiden ohella vain yksi lauseenvastike. Se oli selko-Tuhkimossa:

- (1) Olipa kerran kaukaisessa valtakunnassa tyttö, joka **isänsä kuoltua** oli jäänyt asumaan ilkeän äitipuolensa ja sisarpuoltensa kanssa.

Selkokielisessä Tuhkimossa esiintyvää lauseenvastiketta voidaan mahdollisesti selittää sillä, että se ei ole lasten selkokirja vaan perusselkokielellä kirjoitettu selkokirja. Sen lukijakunnan voidaan olettaa olevan jo kielellisesti kehittyneempää ja näin ollen ymmärtää jo monimutkaisempiakin kielenrakenteita. Selkosadut koostuivat kuitenkin pääasiassa vain päälauseista ja muutamista sivulauseista. Alla olevasta taulukosta voidaan huomata, että yleiskielisissä saduissa esiintyy huomattavasti enemmän sivulauseita päälauseisiin nähden kuin selkosaduissa.

TAULUKKO 3. Pää- ja sivulauseiden sekä lauseenvastikkeiden määrä saduissa.

	Ruusunen	Ruusunen selko	Punahilkka	Punahilkka selko	Tuhkimo	Tuhkimo selko
päälauseita	135	97	145	89	294	33
sivulauseita	42	7	56	5	61	5
lauseenvastikkeita	6	0	6	0	14	1

Yleiskielisten satujen virkkeissä esiintyi pää- ja sivulauseiden lisäksi irrallisia ilmauksia tai lisähuomioita. Tarkoitan niillä Ison kieliopin määritelmän (§ 1052) mukaisesti seuraavanlaisia aineksia:

Kirjoitetun tai puhutun tekstin osana esiintyvään lauseeseen tai sen osana olevaan lausekkeeseen liittyy usein myös vähemmän selvästi integroitunutta ainesta erilaisina lisäyksinä, jotka kirjoituksessa erottuvat muusta lauseesta välimerkein, puheessa tavallisimmin prosodisesti.

Seuraavassa esimerkissä korostettu osa havainnollistaa irrallisesta lisäystä yleiskielisessä sadussa:

- (2) Monen, monen vuoden kuluttua saapui maahan taas kerran kuninkaanpoika ja kuuli vanhan miehen kertovan piikkisestä tiheiköstä ja sen takana olevasta lin nasta, jossa ihmeen kaunis kuninkaantytär, **Ruususeksi sanottu**, oli nukkunut sata vuotta ja hänen kanssaan kuningas ja kuningatar ja koko hoviväki. (YR)

Kaikista selkokielisistä saduista vain yhdessä, Ruususessa, esiintyi yksi irrallinen lisäys. Tässä esimerkissä lisäyksellä annetaan lisätietoa siitä, milloin tapahtuma on tapahtunut. Selkokielisessä Ruususessa oleva lisähuomautus on kuitenkin selvästi yksinkertaisemman virkkeen keskellä kuin yleiskielisessä Ruususessa, kuten alla olevasta esimerkistä voidaan huomata.

- (3) Olipa kerran, **kauan sitten**,
suuri maa ja siinä maassa suuri linna. (SR)

Leskelän (2019a) mukaan silloin, kun selkokirjoittaja haluaa käyttää haastavampaa rakennetta tekstissä, se täytyy sijoittaa helpompien ja yksinkertaisempien rakenteiden keskelle. Näin lukija pystyy ymmärtämään paremmin vaikeampiakin rakenteita.

Selkokielisissä saduissa lauseet on rakennettu predikaattiverbin ympärille, ja näin ollen lauseiden rakenteet noudattavat selkokirjoitukseen laadittuja ohjeita. Lisähaastetta lauseiden tunnistamiseen yleiskielisissä saduissa toivat sellaiset lauseet, jotka eivät soineet pää- tai sivulauseeseen määritelmään. Yksi tällainen rakenne yleiskielisissä saduissa olivat epätäydelliset lauseet ilman predikaattiverbiä. Useimmiten tällaisia lauseita oli käytetty repliikeissä. Lauseiden elliptisyys eli vaillinaisuus sekä lyhyys luovat vaikutelman puhemieheistä ja niillä saa luotua satuun puhemaisuutta. Elliptiset lauseet täydentävät toisiaan dialogissa. (Tiittula – Nuolijärvi 2013, luku Lauserakenne.) Repliikeissä on käytetty myös puhuttelua puheen illuusion luomiseksi. Tiittula ja Nuolijärvi (2013) toteavat, että puhuttelu on yksi dialogin piirre. Finnlecturan mukaan vaillinaisia lauseita käytetään usein muun muassa tervehdyksissä, vakiintuneissa sanonnoissa sekä mainosten tai lehtien otsikoissa. Esimerkkejä (3–8) vaillinaisten lauseiden esiintymisestä yleiskielisissä saduissa:

- (4) – **Hyvää päivää, Punahilkka**, susi sanoi. (YP)

- (5) – **Kiitos, samoin itsellesi, susi.** (YP)
- (6) – **Minne matka näin varhain, Punahilkka?** (YP)
- (7) – **Isoäidin luokse.** (YP)
- (8) – **Kauniita vaatteita, sanoi toinen, ja toinen taas: Helmiä ja jalokiviä.** (YT)
- (9) – **Entä sinä Tuhkimo, isä sanoi, mitä sinä tahtoisit?** (YT)

Yhdessä selkokielisessä sadussa esiintyi vain yksi vaillinainen lause, josta puuttuu predikaattiverbi, joka on vastoin selkokirjoittamisen ohjeistusta. Toisaalta predikaattiverbin poisjättäminen esimerkissä 9 ei mielestäni vaikeuta ymmärtämistä, koska kyseessä on yleisesti puheessa käytetty ja tuttu repliikki. Hyvärisen (2003) mukaan tietyissä, usein toistuvissa kommunikaatiotilanteissa käytetään rutiininomaisia konventionaalisia ilmaisuja, joita ovat esimerkiksi tervehdykset, kiittäminen tai metakommunikaatio.

- (10) – **Kuka siellä?** (SP)

5.3 Synonyymien käyttö

Tässä luvussa siirrytään syntaksista sanastoon ja käsitellään synonyymien esiintymistä saduissa. Synonymialla tarkoitetaan kahden tai useamman lekseemin tai laajemman yksikön, esimerkiksi lausekkeen tai lauseen, samanmerkityksisyyttä. Ilmauksilla on siis oltava identtinen tai riittävän samanlainen tarkoite. (Jantunen 2004: 53.)

Leskelän (2019b) mukaan selkokirjoittamiseen laadittujen ohjeiden mukaan selkosaduissa pitäisi suosia sanojen toistoa. Synonyymien käyttö voi vaikeuttaa ymmärtämistä, kun samaan sanaan viitataan monella eri tavalla. Van Zijll Langhout (2017) käsittelee tutkielmassaan lasten- ja nuortenkirjallisuuden käännösuniversaaleja. Yksi käännösuniversaaleista on toiston välttäminen. Myös hän huomauttaa, että sanojen toiston välttäminen voi johtaa siihen, että tekstissä käytetään enemmän erilaisia sanoja ja synonyymeja. Selkokirjoittamisen ohje synonyymien käytöstä on siis päinvastainen käännösuniversaaliin nähden. Van Zijll Langhout (2017) lisää, että erilaisten sanojen käyttö

kasvattaa *types-token* -suhdetta eli erilaisten sanojen suhdetta kokonaissanamäärään. Synonyymit vaikeuttavat ymmärtämistä, koska lukijan on tunnettava enemmän erilaisia sanoja ja osattava yhdistää niitä toisiinsa.

Alla olevista taulukoista (4, 5, 6) voidaan huomata, että missään aineistoni sadussa ei yleisesti käytetä paljon synonyymeja. Kuitenkin huomioitavaa on, että suomennoksissa esiintyy jonkin verran enemmän synonyymeja kuin selkosaduissa. Selkosaduissa on siis käytetty enemmän sanojen toistoa, jotta lukijan on helpompi pysyä tarinan juonessa kiinni.

TAULUKKO 4. Synonyymit Ruusunen- saduissa.

Ruusunen suomennos	Ruusunen selko
Ruusunen, tyttö, tytär, kuninkaantytär, lapsi	Ruusunen, lapsi, prinsessa
eukko, muori	nukahtaa, vaipua uneen
nukahtaa, vaipua uneen, levätä	
piikkinen ruusutiheikkö, tiheikkö, okaat, piikkinen tiheikkö	
kuninkaanpoika, nuorukainen	

TAULUKKO 5. Synonyymit Punahilkka- saduissa.

Punahilkka suomennos	Punahilkka selko
Punahilkka, tyttö, lapsi, tyyppiä	ryömiä, kömpiä
puolen tunnin matka, vähän yli neljänneksen tunnin matka	
isoäiti, eukko	
susi, harmaaturkki	

TAULUKKO 6. Synonyymit Tuhkimo- saduissa.

Tuhkimo suomennos	Tuhkimo selko
Tuhkimo, tyttö, tytärpuoli	ryyseyiset vaatteet, rumat ryysyt
paeta, livahtaa tiehensä, livahtaa pakoon	
sisarpuoli, sisar	
hevonen, ratsu	

5.4 Kuvien käyttö

Tässä luvussa käsitellään satujen kuvitusta ja sitä, noudattaako selkokirjojen kuvitus sille laadittuja ohjeita. Lisäksi vertaillaan, miten yleiskielisten ja selkokielisten kirjojen kuvitus eroaa toisistaan ja miten paljon kuvalla voi olla merkitystä tarinan ymmärtämisen kannalta.

Nodelman (1990) kirjoittaa, että lastenkirjojen kuvituksen yksi tarkoitus on olla visuaalinen tuki luetunymmärtämiseen. Lukemaan tottumaton henkilö ymmärtää paremmin kuvan avulla, mitä tekstillä tarkoitetaan. Leskelän (2019b) mukaan selkokieltä lukeva henkilö kiinnittää yleensä ensimmäisenä huomiota otsikon lisäksi kuviin. Kuvat tukevat sivulla olevaa tekstiä ja tarinan juonta. Myös selkokuvitukseen laadituissa kriteereissä kehoitetaan valitsemaan kuva, joka on yhteydessä pääviestin kanssa eikä johdata pois sisällöstä. Selkokieltä lukevan henkilön on vaikeaa hahmottaa paljon informaatiota samanaikaisesti, joten selkokuvituksessa olevaa informaatiota olisi hyvä rajoittaa, jotta kuvan pääkohde tai kohteet erottuvat selvästi kuvasta (Leskelä 2019b: 197). Virtasen (2009) mukaan on mahdollista, että vääränlainen ja huono kuvitus vaikeuttaa tekstin ymmärtämistä, esimerkiksi jos kuvassa on vääriä yksityiskohtia.

Oman aineistoni selkokirjoissa kuvat olivat näkyvässä roolissa. Niitä esiintyi jokaisella aukeamalla, ja välillä jopa koko aukeaman kokoisina kuvina. Sähköisessä muodossa olevan selko-Tuhkimon sivut eivät aukene aukeaman muodossa, vaan yksittäisinä sivui-

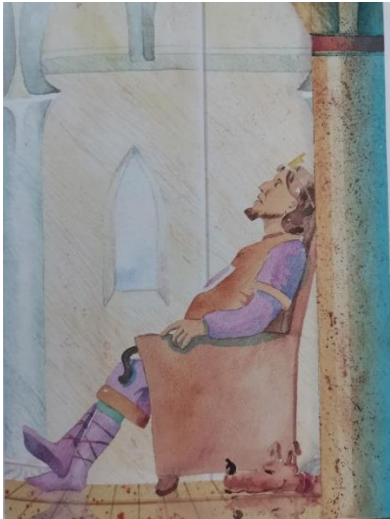
na, joissa jokaisessa on yksi kuva. Sen sijaan kussakin yleiskielisessä sadussa esiintyi vain kaksi kuvaa. Selkokielisessä aineistossani kuvilla on siis selkeästi tärkeämpi rooli kuin yleiskielisessä aineistossani. Taulukko 7 havainnollistaa kuvien lukumääriä saduissa.

TAULUKKO 7. Kuvien lukumäärä saduissa.

	Ruusunen	Ruusunen selko	Punahilkka	Punahilkka selko	Tuhkimo	Tuhkimo selko
Kuvia yhteensä	2	18	2	21	2	11
Aukeaman kokoisia kuvia	0	7	0	10	0	0

Kuvat 3 ja 4 kuvaavat sadussa sitä, että kaikki linnan asukkaat nukahtivat. Kuvia vertailtaessa voidaan huomata, että selkosadun kuvitus noudattaa selkokuvituksen ohjeita, ja näyttää selkeästi mitä tarinassa tapahtuu. Yleiskielisessä sadussa kuvitus on huomattavasti epäselvempää, koska taustalla on paljon muita asioita. Kuvassa nukkuvat eläimet ja ihmiset sulautuvat taustaan niin hyvin, että niitä tai niiden toimintaa on vaikea erottaa. Selkosadun kuva on siis rajatumpi sisällöltään ja kuvan hahmot erottuvat taustasta, kuten selkokuvituksen ohjeissa on määritelty.

Myös Kressin ja van Leeuwenin (1996) kuvan kieliopin mukaan kuvakoko vaikuttaa katsojan ja kuvan suhteeseen. Koko- tai lähikuva tuo katsojan lähemmäksi kuvaa, kun taas yleiskuva luo etäisyyttä katsojan ja kuvan välille. Selkokielisessä Ruususessa (kuva 3) hahmo on kuvattu lähietäisyydeltä, jolloin hahmo on lähempänä katsojaa ja siihen voi olla helpompi samaistua. Yleiskielisessä Ruususessa (kuva 4) sen sijaan kuvakokona on käytetty yleiskuvaa, jolloin yhteys kuvan hahmoihin jää kaukaisemmaksi.

KUVA 3. Selkokieline Ruusunen

KUVA 4. Yleiskielinen Ruusunen

Kuvassa 5 hyökkävään suden on tarkoitus olla pelottava, joten koko aukeaman kokoisen lähikuvan avulla kuvan susi on tuotu lähemmäksi kuvan katsojaa. Lisäksi susi on kuvattu hieman alaviistosta. Kressin ja van Leeuwenin (1996) mukaan alakuvakulma luo valtaa kuvassa esiintyvälle hahmolle ja heikentää kuvan katsojan asemaa. Tässä esimerkissä kuvakulman avulla sudesta saadaan pelottavampi. Myös vihainen ilme pyytää katsojaa alistumaan (Kress – van Leeuwen 1996: 123.)

KUVA 5. Selkokieline Punahilkka.

Lisäksi selkokielisessä Punahilkassa (kuva 6) ja Ruususessa (kuva 7) puheenvuorot ovat esitetty puhekuplien muodossa kuvissa. Tämä auttaa mahdollisesti siinä, että lukijan on helpompi hahmottaa puhuja. Selkokielisessä Tuhkimossa ei esiintynyt ollenkaan puheenvuoroja vaan tarina on kerrottu pelkästään kertojan äänellä. Yleiskielisissä kirjoissa puheenvuorot ovat tekstin seassa, kuten yleensä muissakin kaunokirjallisissa teoksissa. Tekstin joukossa esiintyvät puheenvuorot voivat aiheuttaa monimutkaisia lauseita, jotka voivat vaikeuttaa lukemista.

KUVA 6. Selkokielinen Punahilkka.

KUVA 7. Selkokielinen Ruusunen.

Nykyään suurin osa selkojulkaisujen kuvituksesta on piirroskuvia. Värien käyttö helpottaa kuvan hahmottamista. Selkokuvituksessa tulisi olla mahdollisimman selkeä kontrasti värien välillä, jotta asiat erottuvat hyvin taustasta. (Virtanen 2009: 138.) Kaikki aineistoni selkosatujen kuvitukset ovat värillisiä piirroskuvia, eli ne noudattavat selkokuvituksen annettuja neuvoja. Yleiskielisissä saduissa kaikki kuvat ovat mustavalkoisia. Alla oleva esimerkki (kuva 8) Ruususesta havainnollistaa sitä, miten mustavalkoisen kuvan käyttäminen vaikeuttaa erilaisten asioiden erottamista ja hahmottamista kuvasta.

KUVA 8. Yleiskielinen Ruusunen

Kress ja van Leeuwen (1996) toteavat, että kuvien uskottavuutta voidaan säädellä värien käytöllä. Mustavalkoisella kuvalla on huonoin uskottavuus ja toisaalta taas myös liian korkea värien saturaatio heikentää kuvan uskottavuutta. Heidän mukaansa uskottavin kuva luodaan siis sopivalla värien käytöllä. Jos uskottavuutta pohtii selkokielen näkökulmasta, se voisi tarkoittaa sitä, että lukijan on helpompi samaistua kuvaan, joka on uskottava. Lukijalle voi syntyä parempi yhteys kirjan hahmoa kohtaan, mikä voi auttaa kuvan tulkinnassa.

Selkokirjoissa on myös tärkeää ottaa huomioon kuvan tunneviesti. Kuvassa esiintyvän ihmisen eleet ja kasvojen ilmeet voivat ohjata kuvan tulkintaa tiettyyn suuntaan. (Leskelä 2019b: 198.) Ristiriitainen tunnelma kuvan ja tekstin välillä voi johdattaa lukijan tulkintaa väärään suuntaan. Selkokielisessä Tuhkimossa (kuva 10) on selkeästi kuvattu Tuhkimon pettymystä siitä, että sisarpuolet saavat lähteä juhliin ja hänen täytyy jäädä kotiin, koska ei omista hienoja vaatteita. Siinä on siis huomioitu kuvan tunnelman vaikutus lukijan tulkintaan. Yleiskielisessä Tuhkimossa (kuva 9) sen sijaan hahmojen kasvoista ei pysty erottelemaan ilmeitä eikä kehonkielellä viestitä erilaisia tunteita. Kuvan viesti on neutraali, vaikka tarinassa Tuhkimo on surullinen, koska ei saa lähteä juhliin. Selkokieltä lukevalla ihmisellä voi olla muita vaikeampaa tulkita sellaista tunnetta kuvassa, joka on ristiriidassa tekstin kanssa (Leskelä 2019b: 198). Kuvassa esiintyvän osallistujan katseella tai eleillä voidaan pyytää katsojaa luomaan jonkinlainen suhde kuvan henkilöön tai samaistumaan häneen (Kress – van Leeuwen 1996: 122–123). Selkokielisessä Tuhkimossa (kuva 10) voidaan siis mahdollisesti pyytää kuvan katsojaa

samaistumaan Tuhkimon pettymykseen, henkilön surullisen katseen ja kehonkielen avulla.

KUVA 9. Yleiskielinen Tuhkimo.

KUVA 10. Selkokielinen Tuhkimo.

6 Yhteenveto ja päätelmät

Tutkimukseni tarkoitus oli selvittää, että millä keinoilla Grimmin satuja on selkomukautettu. Aineistona käytin yleiskielisiä suomennoksia Grimmin saduista Punahilkka, Ruusunen ja Tuhkimo sekä samoista saduista tehtyjä selkokieliä versioita. Kysyin johdannossa, miten yleiskielisten ja selkokielisten satujen kielelliset rakenteet ja sanaston piirteet eroavat yleiskielisistä saduista, millainen kuvitus selkokirjoissa on ja vastaako selkosatujen kieli sekä kuvitus selkokirjoittamiseen ja -kuvittamiseen laadittuja ohjeita.

Ensimmäisenä kysyin, miten satujen virkerakenteet eroavat toisistaan. Ero yleiskielisten ja selkokielisten satujen virkerakenteissa oli huomattava. Selkokielisten satujen virkkeet olivat pääasiassa pää- ja sivulauseita ja ne rakentuivat predikaattiverbin ympärille. Yleiskielisissä saduissa taas esiintyi paljon lauseita ilman predikaattiverbiä. Tällaisia lauseita oli käytetty dialogeissa. Selkosatujen virkerakenteiden yksinkertaisuus näkyi virkkeiden osien määrässä. Virkkeet koostuivat keskimäärin yhdestä tai kahdesta osasta, kun taas yleiskielisten satujen virkkeissä osia oli keskimäärin kolme tai enemmän. Selkokielessä ei myöskään ole käytetty lauseenvastikkeita, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Kaikissa yleiskielisissä saduissa esiintyi useampi lauseenvastike, mikä viittaa myös virkerakenteiden haastavuuteen.

Toisena tutkimuskysymyksenä kysyin, millainen kuvitus selkokirjoissa on. Analyysin tuloksista voidaan päätellä, että kuvat ovat tärkeä osa kirjan juonta. Selkokirjoissa oleva kuvitus liittyi olennaisesti tarinaan, ja kuvia esiintyi jokaisella aukeamalla, jopa koko aukeaman kokoisina kuvina. Yleiskielisissä saduissa sen sijaan esiintyi vain pari kuvaa kussakin sadussa. Niissä ei siis käytetty kuvia apuna tarinan kerronnassa. Selkokirjojen kuvitukset olivat värillisiä piirroskuvia, ne näyttivät kuvan päähenkilön tai -henkilöt selkeästi, eikä niissä ollut paljon yksityiskohtia, kuten yleiskielisissä saduissa. Kahdessa selkokirjassa oli käytetty hyväksi puhekuplia. Puhekuplat olivat sijoitettu kuviin, joka auttaa mahdollisesti lukijaa puhujan tunnistamisessa.

Viimeinen tutkimuskysymys oli, vastaako selkosatujen kieli selkokirjoittamiseen laadittuja ohjeita. Analyysin tulosten perusteella selkosadut vastaavat pääasiassa selko-ohjeita, vaikka joitakin pieniä poikkeuksiakin esiintyy. Sadut ovat kokonaispituudeltaan

selvästi yleiskielisiä satuja lyhyempiä sekä niissä on käytetty lyhyempiä virkkeitä. Myös virkerakenteet ovat yksinkertaisempia ja virkkeet koostuvat pääasiassa vain päälauseista ja muutamista sivulauseista. Kuvitus noudattaa hyvin selkokuvitukseen laadittuja ohjeita, ja ne ovatkin tärkeässä asemassa selkokirjoissa. Selkosaduissa ei myöskään ole käytetty juuri lainkaan synonyymeja. Toisaalta synonyymien käyttöä ei ole jätetty kokonaan pois, joten siltä osin selkokieli poikkeaa ohjeista. Muita poikkeuksia aineistossani olivat Ruususessa esiintynyt irrallinen lisäys, Punahilkassa käytetty predikaatiton lause sekä Tuhkimossa esiintynyt lauseenvastike. Poikkeukset ovat kuitenkin perusteltavissa, eivätkä ne vaikuta merkittävästi tekstin ymmärrettävyyteen.

Kuten edellisessä kappaleessa totesin, analyysin perusteella oman aineistoni selkosadut noudattavat suurimmaksi osaksi selkokirjoituksen ohjeita. Tutkimukseni oli esimerkinomainen tutkimus valikoidusta määrästä selkosatuja, ja tuloksieni perusteella ei voi tehdä yleistyksiä siitä, noudattavatko kaikki selkosadut selkokirjoittamiseen laadittuja ohjeita. Tutkimus kaipaisi huomattavasti laajempaa aineistoa. Suuremman aineiston pohjalta voisi saada kattavampaa tietoa siitä, millä keinoilla satuja voidaan selkomukauttaa. Tutkimukseeni oli valittu vain tiettyjä elementtejä, joten laajemmassa analyysissä olisi mielekästä tutkia myös muita selkokielen piirteitä. Lisäksi tutkimusta voisi jatkaa haastattelemalla selkokirjoittajia. Olisi mielenkiintoista saada lisätietoa siitä, miten kirjoittaja on päätenyt tiettyihin ratkaisuihin ja mitkä tekijät ovat vaikuttaneet päätöksentekoon. Lopputulokseen voivat vaikuttaa monet tekijät, vaikka selkokirjoittamiseen onkin laadittu omat ohjeensa. Jokainen kirjoittaja voi tulkita ohjeita omalla tavallaan ja tehdä päätökset oman mielensä mukaan soveltamalla. Kirjoittajan lisäksi tekstin lopputulokseen voivat vaikuttaa mm. lähdeteksti, toimeksianto, julkaisukanava tai kohdeyleisö. Haastattelun avulla saisin analyysiini eri näkökulman, mistä tarkastella tuloksia. Selkokielen tutkimusta on tärkeää jatkaa, jotta muun muassa selkokielineen kaunokirjallisuus saa enemmän näkyvyyttä.

7 Lähteet

Aineistolähteet

Jänicke Raija – Suominen, Oili (1999). Punahilkka. – *Grimmin sadut: 1, Ruusunen*, s. 78–82. Toim. Raija Jänicke ja Oili Suominen. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Jänicke Raija – Suominen, Oili (1999). Ruusunen. – *Grimmin sadut: 1, Ruusunen*, s. 118–123. Toim. Raija Jänicke ja Oili Suominen. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Jänicke, Raija – Suominen, Oili (1999). Tuhkimo. – *Grimmin sadut: 2, Tuhkimo*, s. 43–51. Toim. Raija Jänicke ja Oili Suominen. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Räsänen, Tanja (2008). *Tuhkimo*. Kehitysvammaliitto ry, Oppimateriaalikeskus Opike, Helsinki. [viitattu 1.3.2021]. Saatavissa: <https://selko.fi/aihe/sadut/>

Sainio, Ari (2006). *Punahilkka*. Oppimateriaalikeskus Opike, Helsinki.

Sainio, Ari (2006). *Prinsessa Ruusunen*. Oppimateriaalikeskus Opike, Helsinki.

Kirjallisuus

Bock, B. M. (2014). „Leichte Sprache“: Abgrenzung, Beschreibung und Problemstellungen aus Sicht der Linguistik. – *Sprache barrierefrei gestalten. Perspektiven aus der Angewandten Linguistik*. s. 17–51. Toim. Susanne J. Jekat, Heike Elisabeth Jüngst, Klaus Schubert und Claudia Villiger. Frank & Timme, Berlin.

Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja (2004). *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. Verkkoersio. [Viitattu 29.3.2021.] Saatavilla: <http://scripta.kotus.fi/visk>

Heikkilä, Elina (2003). Kuva-analyysistä kuvien käytön analysoimiseen. *Virittäjä*, 107:1, 123. [Viitattu 29.3.2021.] Saatavilla: <https://journal.fi/virittaja/article/view/40247>

Hyvärinen, Irma (2003). *Kommunikative Routineformeln im finnischen DaF-Unterricht*. *Informationen Deutsch als Zweitsprache*, 30:4, 335–351.

Itkonen, Markus (2006). Typografia ja luettavuus. – *Toisin sanoen. Selkokielen teoriaa ja käytäntöä*, s. 72–86. Toim. Leealaura Leskelä ja Hannu Virtanen. Opike, Helsinki.

Jacobson, Roman (1959). On linguistic aspects of Translation. *On translation*, s. 232–239. Toim. R.A. Brower. Harvard Studies in Comparative Literature. Harvard University Press, Cambridge.

Jantunen, Jarmo Harri (2004). *Synonymia ja käännessuomi: korpusnäkökulma samamerkityksisyyden kontekstuaalisuuteen ja käännskielen leksikaalisiin erityispiirteisiin*. Väitöskirja, Joensuun yliopisto.

Jantunen, Jarmo Harri – Eskola, Sari (2002). Käännessuomi kielivarianttina: syntaktisia ja leksikaalisia erityispiirteitä. *Virittäjä*, 106:2, 184–207. [Viitattu 10.3.2021.] Saatavilla: <https://journal.fi/virittaja/article/view/40170>

Juusola, Markku (2019). *Selkokielen tarvearvio 2019*. Selkokeskus, Kehitysvammaliitto ry. [Viitattu 14.1.2021.] Saatavilla:

<https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2019/02/Tarvearvio-2019.pdf>

Kastari, Mervi (2019). Aikuisten S2-oppijoiden kielenoppimisen kokemuksia selkomu-
kautetun kaunokirjallisuuden parissa. *Puhe ja kieli*, 39:4, 345–365.

Kulkki-Nieminen, Auli (2010). *Selkoistettu uutinen: lingvistinen analyysi selkotekstin erityispiirteistä*. Väitöskirja, Tampereen yliopisto.

Kress, Gunther – van Leeuwen, Theo (1996). *Reading images: The Grammar of Visual Design*. Routledge, Lontoo.

Leskelä, Leealaura (2019a). Helppoa vai vaativampaa selkokieltä – selkokielen mittaa-
minen ja vaikeustasot. *Puhe ja kieli*, 39:4, 367–393.

Leskelä, Leealaura (2019b). *Selkokieli: Saavutettavan kielen opas*. Opike, Helsinki.

Leskelä, Leealaura – Uotila, Eliisa (2020). Selkokieli saavutettavan viestinnän välineenä. – *Saavutettava viestintä: Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä*, s. 227–248. Toim. Maija Hirvonen ja Tuija Kinnunen. Gaudeamus, Helsinki.

Leskelä, Leealaura – Kulkki-Nieminen, Auli (2015). *Selkokirjoittajan tekstilajit*. Opike, Helsinki.

Leskelä, Leealaura – Virtanen, Hannu (2006). Selkokielen ABC. – *Toisin sanoen. Selkokielen teoriaa ja käytäntöä*, s. 7–14. Toim. Leealaura Leskelä ja Hannu Virtanen. Opike, Helsinki.

Maamies, Sari (1995). Pilkku. *Kielikello*, 3/1995.

Maaß, Christiane (2018). Übersetzen in Leichte Sprache. – *Handbuch barrierefreie Kommunikation*, s. 273–302. Toim. Christiane Maaß ja Isabel Rink. Frank & Timme GmbH, Berliini.

Nodelman, Perry (1990). *Words about pictures: The narrative art of children's picture books*. University of Georgia Press, Georgia.

Oittinen, Riitta (2000). *Translating for Children*. Taylor & Francis Group., New York.

Sainio, Ari (2006). Oikeus kelpo tarinoihin. – *Toisin sanoen. Selkokielen teoriaa ja käytäntöä*, s. 131–154. Toim. Leealaura Leskelä ja Hannu Virtanen. Opike, Helsinki.

Shavit, Zohar (2009). *Poetics of children's literature*. University of Georgia Press, Georgia.

Stolt, Jenni (2020). Korona-aika lisäsi selkokielen tiedotuksen tarvetta. *Ketju*, 4, 09/2020.

Sykäri, Venla (2020). *Eurooppalaiset ihmesadut ja tutkimushistorian ihmeet*. [Kirjarvio.] Elore, 27, 01/2020.

Tiittula, Liisa – Nuolijärvi, Pirkko (2013). *Puheen illuusio suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Van Zijll Langhout, Leonique (2017). *Übersetzungsuniversalien in Kinder- und Jugendliteratur. Die Verlängerung von Sätzen und das Vermeiden von Wiederholung*. Abschlussarbeit, Universität Utrecht.

Virtanen, Hannu (2009). *Selkokielen käsikirja*. Oppimateriaalikeskus Opike, Helsinki.

Wall, Barbara (1991). *Narrator's Voice: The Dilemma Of Children's Fiction*. Palgrave Macmillan, New York.

Zipes, Jack (2002). *The Brothers Grimm: From Enchanted Forests to the Modern World*. Toinen painos. Palgrave Macmillan, New York.

Verkkosivut:

Helmet. [Viitattu 3.2.2021.] Saatavissa: www.helmet.fi

Kotimaisten kielten keskus (KOTUS). [Viitattu 3.2.2021.] Saatavissa: www.kotus.fi

Klaara-verkosto. [Viitattu 15.2.2021.] Saatavissa: <https://blogs.helsinki.fi/klaara-network/selkokielelle-kaantaminen/>

Selkokeskus. [Viitattu 15.2.2021.] Saatavissa: www.selkokeskus.fi

Kuvalähteet

KUVA 3. Arto Törmäsen kuva teoksessa: Sainio, Ari (2006). *Prinsessa Ruusunen*. Oppimateriaalikeskus Opike, Helsinki.

KUVA 4. Otto Ubbelohden (1907) kuva teoksessa: Jänicke, Raija – Suominen, Oili (1999) *Ruusunen. – Grimmin sadut, osa 1. Ruusunen*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki. [Viitattu 23.3.2021.] Saatavissa:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Otto_Ubbelohde_-_Dornr%C3%B6schen_2.jpg

KUVA 5. Arto Törmäsen kuva teoksessa: Sainio, Ari (2006). *Punahilkka*. Oppimateriaalikeskus Opike, Helsinki.

KUVA 6. Arto Törmäsen kuva teoksessa: Sainio, Ari (2006). *Punahilkka*. Oppimateriaalikeskus Opike, Helsinki.

KUVA 7. Arto Törmäsen kuva teoksessa: Sainio, Ari (2006). *Prinsessa Ruusunen*. Oppimateriaalikeskus Opike, Helsinki.

KUVA 8. Otto Ubbelohden (1907) kuva teoksessa: Jänicke, Raija – Suominen, Oili (1999). *Ruusunen. – Grimmin sadut, osa 1. Ruusunen*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki. [Viitattu 23.3.2021.] Saatavissa:

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Grimms%27s_fairy_tale_drawings_by_Otto_Ubbelohde#/media/File:Otto_Ubbelohde_-_Allerleirauh_2.jpg

KUVA 9. Otto Ubbelohden (1907) kuva teoksessa: Jänicke, Raija – Suominen, Oili (1999). *Tuhkimo*. – Grimmin sadut, osa 2. *Tuhkimo*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki. [Viitattu 23.3.2021.] Saatavissa:

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Grimms%27s_fairy_tale_drawings_by_Otto_Ubbelohde#/media/File:Otto_Ubbelohde_-_Aschenputtel_2.jpg

KUVA 10. Jani Ikosen kuva teoksessa: Ikonen, Jani (2008). *Tuhkimo*. Kehitysvamma-liitto ry, Oppimateriaalikeskus Opikie, Helsinki. [Viitattu 23.3.2021.] Saatavissa: <https://selko.fi/aihe/sadut/>

8 Deutsche Kurzfassung

UNIVERSITÄT TURKU

Institut für Sprach- und Translationswissenschaften / Humanistische Fakultät

VILJAKAINEN, KYLLIKKI: Leichte Sprache in den finnischsprachigen Märchen
Dornröschen, Rotkäppchen und Aschenputtel

Masterarbeit: 48 Seiten

Anhänge: 5 Seiten

April 2021

1. Einleitung

Leichte Sprache wird immer wichtiger, weil immer mehr Menschen sie brauchen. Ein Buch in leichter Sprache macht das Lesen möglich für diejenigen, die die Standardsprache nicht gut genug verstehen können. Jeder sollte die Möglichkeit haben, die Welt der Belletristik zu erleben. Den theoretischen Hintergrund in meiner Masterarbeit, in der ich mich auf Kinderliteratur konzentriere, bildet leichte Sprache. Als Untersuchungsmaterial wählte ich drei Märchen der Gebrüder Grimm: Dornröschen, Rotkäppchen und Aschenputtel und deren Versionen in leichter Sprache. Das Ziel dieser Arbeit ist es zu untersuchen, in welcher Weise die ausgewählten Texte in leichter Sprache angepasst wurden. Die Forschungsfragen dieser Arbeit lauten: Wie unterschieden sich der Satzbau zwischen den Märchen in Standardsprache und in leichter Sprache? Was für eine Bedeutung haben die Illustrationen in den Büchern? Werden die Regeln der leichten Sprache beachtet?

2. Leichte Sprache

In Finnland brauchte zirka 11–14% der Bevölkerung leichte Sprache im Jahr 2019. Der Bedarf nach leichter Sprache hat sich in den letzten Jahren vermehrt. Der Grund dafür

ist unter anderem die Immigration und die schwächer geworden Lesefertigkeiten der Jugendlichen und unter der 65-jährigen Menschen. Auch Gedächtnisstörungen haben sich vermehrt, weil es mehr alte Menschen (über 65 Jahre) gibt. (Juusola 2019.) Wenn der Mensch nicht etwas verstehen kann, ist die Kommunikation und Teilnahme am öffentlichen Leben schwierig. Nach Leskelä (2019b) sollte jeder trotz seiner Beeinträchtigungen die gleiche Möglichkeit zu leben, sich engagieren und teilzunehmen haben.

Leichte Sprache ist eine Varietät des Finnischen, deren Inhalt, Wortschatz und Struktur mehr lesbar und verständlich als Standardsprache sind (Juusola 2019: 4). Die Regeln können in drei Gruppen eingeteilt werden: der Text als Ganzheit, der Wortschatz und die Struktur der Sprache. Nach Leskelä (2019a) sollte Information begrenzt werden, sodass nur die aller wichtigsten Inhalte in dem Text beibehalten werden. So wird der Text kürzer und leichter zu lesen. In leichter Sprache sollte nur Grundwortschatz benutzt und ungewöhnlicher Wortschatz vermieden werden. Leskelä und Uotila (2020) haben festgestellt, dass man möglichst leichten, allgemeinen und transparenten Satzbau benutzen sollte. Lange und komplizierte Sätze sind schwer zu verstehen. Auch das visuelle Layout ist wichtig. Visuelle Kriterien sind unter anderem Zeilenlänge, die Größe des Zeilenabstands, Zeilenbreite, Zeichengröße, Zeichentyp, Farben und Überschriften. Laut Virtanen (2009) spielen Bilder auch eine große Rolle in leichte-Sprache-Texten. Besonders in Kinderbüchern sollten viele Bilder benutzt werden, um die Verständigkeit zu verbessern. Die leichte-Sprache-Bücher sind oft mit Zeichnungen illustriert. Die Illustrationen sollten deutliche Umrisse und starke Farbkontraste haben und die Charaktere müssten sich deutlich aus dem Hintergrund herausheben. Es ist auch wichtig, dass die Texte und Bilder zusammengehen und es nichts Irrelevantes im Hintergrund gibt.

Leichte Sprache ist für diejenigen, die sprachliche Schwierigkeiten haben. Nach Leskelä und Uotila (2020) gibt es hauptsächlich drei große Zielgruppen. Zur ersten Gruppe gehören Menschen mit neurobiologischen Behinderungen, z.B. geistig behinderte Menschen oder Menschen mit Legasthenie. Zur zweiten Gruppe gehören Menschen, die Schwächung der Sprachkenntnisse erleben z.B. durch eine Gedächtnisstörung. Die dritte Gruppe besteht aus Menschen, die zeitweilig keine oder geringe Sprachkenntnisse haben wie z.B. Immigranten.

In Finnland wird leichte Sprache durch Selkokeskus entwickelt. Es ist ein landesweites Kompetenzzentrum. Das Ziel ist es, die leichte Sprache und ihren Status zu entwickeln

und die Rechte der Anwender der leichten Sprache zu fördern. (Selkokeskus 2020.) Leichte-Sprache-Texte werden normalerweise durch Experten für leichte Sprache und nicht durch Schriftsteller geschrieben (Kulkki-Nieminen – Leskelä 2015: 137). Laut Leskelä (2019a) kann leichte Sprache in drei verschiedene Niveaus geteilt werden: ein leichtes, mittleres und hohes Sprachniveau.

3. Literatur in leichter Sprache in Finnland

Die ersten Bücher in leichter Sprache wurden in Finnland in den 1980er Jahren veröffentlicht. Bis 2019 wurden zirka 400 Bücher publiziert, und jedes Jahr erscheinen 30–40 Bücher in leichter Sprache. (Helmet 2019.) Es gibt Diskussionen, ob man Belletristik überhaupt in leichte Sprache übersetzen oder neu erstellen sollte. (z.B. Kulkki-Nieminen 2010, Leskelä – Uotila 2020). Übersetzungen in leichter Sprache können die Funktion des Textes verändern, wenn der Text vereinfacht wird. Lebendige Sprache steht im Mittelpunkt in Belletristik. (Kulkki-Nieminen – Leskelä 2015: 137.) Es gibt auch Literatur in leichter Sprache für Kinder seit den 1990er Jahren. Leskelä und Virtanen (2006) betonen, dass die Grenze zwischen standardsprachiger und leichtsprachiger Kinderliteratur unklar sein kann. Jedoch ist die leichte Sprache die aller leichteste Variation. Laut Kulkki-Nieminen und Leskelä (2015) ist es wichtig, für kleine Kinder einfache Bücher zu machen, weil sie noch lesen lernen.

Die Produktion von Texten in leichter Sprache wird manchmal mit Übersetzen verglichen, besonders die Belletristik (Kulkki-Nieminen – Leskelä 2015: 51). Laut Leskelä und Uotila (2020) ist das Ziel von Übersetzen und Textproduktion in leichter Sprache dasselbe: ein Buch für ein neues Publikum zu veröffentlichen. Aber es gibt einen großen Unterschied zwischen Übersetzung und Produktion von Texten in leichter Sprache. Der/die Übersetzer/in hat nicht dieselbe Freiheit, Elemente aus dem Original auszuwählen. Auch Sainio (2006) bemerkt, dass die Produktion von Texten in leichter Sprache ihre eigenen Bedingungen und Gebräuche hat.

4. Untersuchungsmaterial- und Methode

Als Untersuchungsmaterial habe ich drei auf Finnisch übersetzte Märchen der Gebrüder Grimm gewählt: Dornröschen, Rotkäppchen und Aschenputtel. Die Übersetzungen sind aus dem Jahr 1999 und sie wurden von Raija Jänicke und Oili Suominen übersetzt. Die Märchen gehören zu den Sammlungen *Grimmin sadut 1* und *Grimmin sadut 2*. Ich vergleiche sie mit den Versionen derselben Märchen in leichter Sprache. Die Märchen Dornröschen und Rotkäppchen wurden von Ari Sainio und die Aschenputtel von Tanja Räsänen in leichte Sprache erstellt. Die Untersuchung ist eine quantitative Textanalyse. Analysiert werden aber auch die Bilder, und zwar mit Hilfe der Theorie der visuellen Grammatik von Kress und van Leeuwen (1996).

5. Zusammenfassung der Analyse

Das untersuchte Material zeigt, dass die Märchen in leichter Sprache deutlich kürzer als standardsprachige Märchen sind. Die Sätze waren auch kürzer, einfacher und bestanden nur aus Haupt- und Nebensätzen. In standardsprachigen Märchen dagegen gab es mehrere satzäquivalente Infinitivkonstruktionen und Sätze ohne Prädikate. In leichtsprachigen Märchen gab es nur einige Synonyme, weil Synonyme das Verständnis erschweren kann. In standardsprachigen Märchen kamen einige Synonyme vor, aber auch nicht viele.

In leichtsprachigen Märchen spielen Bilder eine wichtige Rolle. Die Bilder unterstützen der Geschichte und das Verstehen. In leichtsprachigen Märchen gab es Bilder in jeder aufgeschlagenen Seite. Die Bilder waren farbige, deutliche Zeichnungen ohne weiteren Details. Dagegen gab es in standardsprachigen Märchen nur einige Bilder in jedem Märchen und die Bilder waren schwarzweiß und enthielten vielen Details.

6. Schlussfolgerungen

Aus der Analyse kann gefolgert werden, dass die Sprache der untersuchten Märchen in leichter Sprache hauptsächlich die Regeln der leichten Sprache beachtet. Es wäre aber sinnvoll, eine noch größeres Untersuchungsmaterial zu haben und andere Charakteristika zu analysieren, um Verallgemeinerungen zu machen. Es wäre auch interessant zu untersuchen, welche Faktoren das Resultat des Textes beeinflussen. Mehr Information über die Übersetzungsentscheidungen könnte man durch Interviews mit den Autoren bekommen. Außer dem Autor, können auch andere Faktoren, wie z.B. Quellenmaterial, Auftrag, Erscheinungsort oder Publikum das Resultat beeinflussen. Mit Hilfe eines Interviews, könnte man auch die Analyse unter einem neuen Aspekt betrachten.